

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗМЕНШЕННЯ СТИГМАТИЗАЦІЇ
ТА ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРИЙНЯТТЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ І ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У
ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ**

Укладачі:

Мар'ян ТРІПАК (гол. ред.) – доктор економічних наук, професор, Заслужений працівник освіти України, Академік НАН вищої освіти України, ректор Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»; **Андрій ДЕРЛИЦЯ (заст. ред.)** – кандидат економічних наук, проректор з наукової роботи та міжнародної діяльності; **Андрій ТИМКІВ (заст. ред.)** – кандидат економічних наук, доцент, докторант; **Олександр ЛАВРУК (уклад.)** – доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи, професор кафедри; **Раїса КОЗАК (уклад.)** – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач відділу якості освіти та міжнародної діяльності; **Віталій РУДАН (техн. ред.)** – кандидат економічних наук, докторант.

ЗМІСТ

1. ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЦІЛІ ДОКУМЕНТУ	6
1.1. ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОСНОВИ МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ	6
1.2. АКТУАЛЬНІСТЬ ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ СТИГМАТИЗАЦІЇ ТА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СОЦІАЛЬНОГО ОБРАЗУ ОСІБ З ООП В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	6
1.3. Підвищення інституційної спроможності територіальних громад та ЗВО у формуванні інклюзивного освітнього середовища	7
1.4. Синергія територіальних громад і ЗВО в освітній безбар'єрності	8
2.1. НОРМАТИВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ НАПРЯМОК	9
2.2. ФІЗИЧНА ТА ПРОСТОРОВА ДОСТУПНІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	9
2.3. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ.....	10
2.4. Розвиток мережі освітніх і підтримувальних послуг у територіальній громаді	11
2.5. ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ ПІДТРИМКИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ.....	11
2.6. Цифрова безбар'єрність та доступ до освітнього контенту.....	11
2.7. Залучення територіальної громади та розвиток партнерств	12
2.8. Моніторинг, оцінювання та публічна відповідальність.....	12
3. РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ	13
3.1. Визначення напрямів діяльності закладів вищої освіти у формуванні інклюзивного освітнього середовища	13
3.2. Адаптація освітнього процесу та універсалізація дизайну навчання студентів з особливими освітніми потребами.....	13
3.3. Формування адаптації культури прийняття здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у студентському середовищі.....	14
3.4. Підготовка педагогічних й адміністративних працівників ЗВО до роботи зі здобувачами освіти з ООП	15
3.5. Науковий супровід інклюзивних ініціатив, участь у грантових програмах та проведення досліджень.....	16
4. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ	23
5. АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ.....	25
5.1. Дослідження і діагностика	25
5.2. Планування кампанії у територіальній громаді.....	26
5.3. Комунікаційно-інформаційний блок	26
5.4. Освітні заходи в територіальній громаді та закладах вищої освіти	27
5.5. Психологічна та реабілітаційна підтримка	28

5.6. ДИСТАНЦІЙНО-ЦИФРОВИЙ КОМПОНЕНТ	29
5.7. ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ І ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	29
6. АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ У ЗВО	30
6.1. ВНУТРІШНІЙ АУДИТ ІНКЛЮЗИВНОСТІ ТА АКАДЕМІЧНИХ ПРАКТИК	30
6.2. РОЗРОБЛЕННЯ ПОЛІТИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	30
6.3. СТВОРЕННЯ ПЛАНУ ЗАХОДІВ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ТА ПЕРСОНАЛУ	31
6.5. СЕМІНАРИ ДЛЯ ВИКЛАДАЧІВ ЩОДО УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ НАВЧАННЯ ТА АДАПТАЦІЙ	33
6.6. ЛЕКЦІЇ Й ДИСКУСІЇ ДЛЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ПОДОЛАННЯ СТИГМИ	34
6.7. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА ПРОФІЛАКТИКА КОНФЛІКТІВ У СТУДЕНТСЬКИХ ГРУПАХ	36
6.8. МОНІТОРИНГ СТАВЛЕНЬ СТУДЕНТІВ І ПЕРСОНАЛУ	39
7. КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЩОДО ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ	43
7.1. ІНФОРМАЦІЙНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ТА КОНЦЕПЦІЯ «VETERAN- FRIENDLY COMMUNITY & CAMPUS»	43
7.2. КОМУНІКАЦІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ЗВО ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	44
7.3. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО МЕДИЧНИХ, РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ, ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ОСВІТНІХ ПОСЛУГ	44
7.4. ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСВІТНІ ТРАЄКТОРІЇ ТА ПЕРЕКВАЛІФІКАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ	46
7.5. КАР'ЄРНА ПІДТРИМКА, ВЕТЕРАНОІНКЛЮЗИВНА ЕКОНОМІКА ТА ВЕТЕРАНСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО	47
7.6. АНТИСТИГМАТИЗАЦІЙНІ ТА ПРОСВІТНИЦЬКІ КАМПАНІЇ, ПОЗИЦІОНУВАННЯ ВЕТЕРАНІВ ЯК АКТИВНИХ УЧАСНИКІВ СПІЛЬНОТИ	47
7.7. ПРОСТОРОВА ТА ЦИФРОВА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК СПІЛЬНЕ ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОСЛАННЯ	48
7.8. ІНФОРМАЦІЙНА ПІДТРИМКА СІМЕЙ ВЕТЕРАНІВ	49
7.9. ПАРТНЕРСЬКІ ІНІЦІАТИВИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ЗВО У СФЕРІ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ	49
8. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ	51
9. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ	57
ДОДАТКИ	59
КОРОТКИЙ ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ, АКТИВНО УЖИВАНИХ В МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЯХ	79

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ:

- UDL – універсальний дизайн навчання
VIC – віртуальний інклюзивний кампус
АТ – асистивні технології
ЗВО – заклад вищої освіти
ІРЦ – інклюзивно-ресурсний центр
НУО – неурядова організація (англ. *non-governmental organization*, скорочено *NGO*), легальний суб'єкт правовідносин, створений для діяльності, що керується окремо від держави
ООП – обмежені освітні потреби
ОРА – опорно-руховий апарат
ПТСР – посттравматичний стресовий розлад
РАС – розлади аутистичного спектра
ТГ – територіальна громада
ЦСС – центр соціальної служби

1. ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЦІЛІ ДОКУМЕНТУ

1.1. Характеристика нормативно-правової основи методичних рекомендацій

Методичні рекомендації укладено на основі Конституції України, Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю та Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Зазначені нормативні акти визначають державні зобов'язання щодо забезпечення доступності освітніх послуг, недискримінації та соціальної інтеграції осіб з особливими освітніми потребами (ООП).

Органам місцевого самоврядування та закладам вищої освіти рекомендується забезпечити відповідність локальних нормативних документів державній політиці у сфері інклюзивної освіти. Зокрема, доцільно актуалізувати положення про організацію освітнього процесу, політики підтримки здобувачів з ООП, стандарти універсального дизайну, регламенти надання розумних пристосувань, процедури адаптації та захисту персональних даних. Доцільним є проведення юридичної експертизи таких документів з метою уникнення правових колізій.

Для системного нормативного супроводу рекомендується створити постійну консультаційно-експертну групу, відповідальну за моніторинг змін законодавства, підготовку пропозицій щодо оновлення внутрішніх актів та забезпечення належного правового підґрунтя інклюзивної політики у територіальній громаді.

Усі нормативні документи, що регламентують права студентів з ООП, порядок отримання ними підтримки, а також механізми недискримінації, мають бути відкритими та оприлюднюватися на офіційних веб-ресурсах. Публічність нормативної бази гарантує прозорість, підзвітність та поінформованість здобувачів освіти, їх представників і громадськості.

1.2. Актуальність зменшення рівня стигматизації та формування позитивного соціального образу осіб з ООП в закладах вищої освіти та територіальній громаді

Формування позитивного соціального образу осіб з ООП актуалізується передусім на рівні територіальних громад і у закладах вищої освіти. Саме це середовище виступає простором соціалізації, професійного становлення та громадянської активності.

У територіальних громадах відбувається повсякденна міжособистісна взаємодія. Формування позитивного соціального образу осіб з ООП у громаді сприяє переходу від патерналістської, «опікунської» моделі до підходу, заснованого на правах людини, партнерстві та залученні ресурсів самих бенефіціарів, що посилює соціальну згуртованість, підвищує довіру до місцевої влади, відкриває можливості для розвитку інклюзивних громадських ініціатив,

волонтерських практик, соціального підприємництва. Таким чином, зменшення стигми та підтримка позитивного образу осіб з ООП у громадах є не лише гуманітарним, а й стратегічним завданням, пов'язаним із довгостроковою конкурентоспроможністю територій та якістю людського капіталу.

Для ЗВО питання зменшення рівня стигматизації безпосередньо пов'язане з якістю реалізації інклюзивної освітньої політики. Навіть за наявності адаптованої інфраструктури, навчально-методичних ресурсів та нормативної бази, збереження стигматизуючих установок у студентському й викладацькому середовищі суттєво обмежує ефективність інклюзії, що одночасно обмежує самореалізацію осіб з ООП у студентському самоврядуванні, наукових та проєктних ініціативах, а, відтак, у перспективі звужує їхні можливості на ринку праці та у професійному розвитку.

Отже, подолання стигматизації в закладах вищої освіти потребує цілеспрямованих освітніх і просвітницьких заходів, спрямованих на формування культури поваги та прийняття. До ефективних механізмів належать інтерактивні тренінги з інклюзії, залучення студентів до спільних соціальних проєктів, а також поширення успішних кейсів академічної та професійної реалізації осіб з ООП. Важливим чинником є розбудова партнерства між ЗВО та громадою, що забезпечує узгоджені підходи до подолання стереотипів та підсилює вплив інформаційних кампаній. Така синергія сприяє формуванню сталих позитивних уявлень про осіб з ООП і створює сприятливий емоційний клімат у студентському середовищі. У результаті інклюзія набуває не декларативного, а практичного виміру, забезпечуючи рівні можливості для всіх учасників освітнього процесу.

1.3. Підвищення інституційної спроможності територіальних громад та ЗВО у формуванні інклюзивного освітнього середовища

Громадам та закладам вищої освіти рекомендується забезпечити належну організаційну й управлінську спроможність для впровадження інклюзивної освітньої політики. Доцільним є створення постійно діючих структурних підрозділів, посад або робочих груп, відповідальних за розвиток інклюзії, координацію супроводу здобувачів освіти з ООП, підготовку персоналу та моніторинг доступності. Такі підрозділи мають брати участь у розробленні програм адаптації, аналізі бар'єрів та формуванні пропозицій щодо удосконалення інфраструктури й освітнього процесу.

Рекомендується забезпечити фінансування інклюзивних ініціатив шляхом закладення відповідних видатків до місцевих бюджетів, використання грантових механізмів та партнерств із громадськими організаціями. Інституційний розвиток повинен включати також системне підвищення кваліфікації педагогічних, адміністративних і соціальних працівників з питань взаємодії з особами з інвалідністю, а, особливо, ветеранами, та організацію безбар'єрного середовища.

Доцільно запровадити індикатори оцінювання інституційної спроможності: наявність внутрішніх політик інклюзії, адаптованих освітніх програм, процедур підтримки здобувачів з ООП, доступної інфраструктури та

цифрових ресурсів, результатів опитувань студентів і персоналу. Системний аудит сприятиме об'єктивності управлінських рішень і сталому підвищенню якості інклюзивного середовища.

Методичні рекомендації містять алгоритми проведення інформаційно-освітніх кампаній у громаді та ЗВО, включають визначення етапів, відповідальних суб'єктів, форм комунікації та показників результативності, тому можуть стати практичним підґрунтям для громад і ЗВО під час розробки типових форм документів, зразків посадових інструкцій та інших матеріалів, що забезпечують уніфікований підхід до реалізації принципів інклюзії та інформаційної відкритості.

1.4. Синергія територіальних громад і ЗВО в освітній безбар'єрності

Ефективна реалізація політики інклюзії потребує скоординованої взаємодії органів місцевого самоврядування та закладів вищої освіти. Сприяти цьому може утворення спільних консультативних рад, робочих груп або комунікаційних платформ для координації заходів з інфраструктурної доступності, інформаційних кампаній та освітніх програм.

Співпраця має ґрунтуватися на об'єднанні ресурсів: громада забезпечує інституційні, організаційні та соціальні умови, ЗВО – науково-методичну підтримку, кадрову підготовку та експертизу. Доцільним є створення консорціумів «Громада – Університет», співучасть у міжнародних та національних грантах, реалізація спільних досліджень, волонтерських й аналітичних проєктів.

Важливо формувати єдину комунікаційну рамку безбар'єрності через обмін професійними практиками, узгодження стандартів доступності, спільні програми підвищення кваліфікації та розроблення освітніх матеріалів. Така синергія є чинником стійкого розвитку політики інклюзії та сприяє формуванню суспільства рівних можливостей.

У цьому контексті особливого значення набуває розвиток локальних центрів підтримки інклюзії, що можуть діяти на перетині компетенцій громад і ЗВО. Вони здатні забезпечувати експертний супровід для шкіл, соціальних служб і громадських організацій, а також слугувати майданчиком для практичної підготовки здобувачів освіти. Ефективність такої моделі підсилюється залученням стейкхолдерів – представників бізнесу, медіа та громадських об'єднань, які можуть робити внесок у формування доступного середовища. Крім того, спільні ініціативи сприяють розширенню інклюзивних сервісів, зокрема адаптивних технологій та цифрових рішень для осіб з ООП. Налагоджена співпраця відкриває можливості для створення інноваційних практик, що можуть бути масштабовані на інші регіони. Зрештою, системне партнерство громад і ЗВО стає каталізатором не лише освітньої, а й соціальної безбар'єрності, формуючи комплексну екосистему підтримки для всіх учасників освітнього процесу.

2. ВЕКТОРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТНЬОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Забезпечення освітньої безбар'єрності у територіальній громаді передбачає комплексний підхід, що охоплює управлінські, інфраструктурні, соціальні, економічні та цифрові аспекти для створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, включаючи освіту упродовж життя. Планомірна реалізація зазначених векторів допоможе створити інклюзивну екосистему, у якій кожна дитина, молодь та дорослі зможуть безперешкодно навчатися, розвиватися і взаємодіяти у зручних і безпечних для них умовах.

2.1. Нормативно-управлінський напрямок

Нормативно-управлінський напрямок передбачає врахування таких основоположних принципів інклюзії та безбар'єрності як ключові орієнтири розвитку територіальної громади:

- Імплементация принципів у стратегічні документи. Необхідно інтегрувати у Стратегію розвитку громади місцеві програми розвитку освіти, молодіжної політики та соціального захисту принципи універсального дизайну для забезпечення рівних можливостей усім членам територіальної громади. Цей принцип стане основою толерантного ставлення до людей.

- Локальні нормативні акти. Доцільно розробити положення, протоколи взаємодії, «дорожні карти» або стандарти, що визначають механізми створення безбар'єрної освітньої екосистеми територіальної громади. Такі документи мають охоплювати не лише заклади освіти, заклади культури, а й молодіжні центри та соціальні служби.

- Міжсекторальна координація. У територіальних громадах варто створити або посилити координаційну раду з питань інклюзії, до якої повинні увійти: представники місцевої влади, освітніх установ, ІРЦ, ЦСС, громадських організацій, батьків та осіб з ООП. Така рада може здійснювати оцінку потреб, формувати рекомендації та забезпечувати узгодженість дій в усіх напрямках забезпечення безбар'єрності у територіальній громаді.

2.2. Фізична та просторова доступність освітніх послуг

Аудит доступності. Системний аудит інфраструктури територіальної громади дозволить чітко визначити бар'єри в будівлях і на прилеглих територіях. Системний аудит має включати аналіз наявності та відповідності ДБН пандусів, ліфтів, тактильних смуг, контрастної навігації, обладнаних санвузлів та безпечних шляхів евакуації населення під час повітряної тривоги.

Безпечні маршрути «дім – навчальний заклад». За участю поліції, комунальних служб та громадськості необхідно розробити та забезпечити на території територіальної громади доступні маршрути, інформаційні табло, враховуючи безбар'єрність пішохідних зон, зупинок, транспорту, освітлення та безпеки перехресть.

Інклюзивні простори в територіальній громаді. Бібліотеки, хаби, молодіжні та культурні центри мають бути оснащені доступними входами, відповідними меблями, навігацією. Доречно облаштовувати інклюзивні

медіатеки, навчальні зони, місця для спільної діяльності і спілкування людей різного віку.

2.3. Формування соціально-психологічної безбар'єрності

Формування соціально-психологічної безбар'єрності передбачає системну роботу з подолання стигматизації, розвитку толерантності та створення безпечного психологічного середовища в закладах освіти та громаді загалом.

Антистигматизаційні заходи. Рекомендується впроваджувати регулярні інформаційно-просвітницькі кампанії у закладах освіти та публічному просторі громади, спрямовані на подолання стереотипів щодо осіб з особливими освітніми потребами. Такі заходи можуть включати тематичні події, освітні програми, інформаційні матеріали та інтерактивні формати, орієнтовані на формування культури поваги й прийняття.

Підвищення кваліфікації фахівців. Професійний розвиток педагогів, працівників соціальної та психологічної служб має охоплювати питання інклюзивної педагогіки, універсального дизайну, недискримінаційної комунікації та роботи з психологічними травмами. Підвищення кваліфікації слід розглядати як інструмент формування відповідального фахівця, здатного забезпечувати якісне навчання і підтримку осіб з ООП.

Програми для дітей та молоді. Доцільним є упровадження програм розвитку емоційної грамотності, комунікативних навичок та емпатії, а також заходів із підтримки ментального здоров'я здобувачів освіти. Окрему увагу варто приділяти консультативній підтримці батьків щодо особливостей емоційного супроводу дітей з ООП.

Психологічна підтримка та профілактика ризиків. Розвиток шкільних і студентських служб психологічної підтримки забезпечує доступ до консультування, кризових інтервенцій та профілактики булінгу і дискримінації в освітньому середовищі.

Розвиток культури освітньої безбар'єрності. Формування культури безбар'єрності ґрунтується на:

- повазі до гідності особи та сім'ї;
- створенні комфортного психологічного клімату;
- підтримці багатоманітності та толерантної взаємодії;
- впровадженні політик запобігання дискримінації й булінгу;
- забезпеченні безпечного та доступного освітнього середовища;
- індивідуалізації підтримки здобувачів освіти з ООП;
- коректному використанні термінології та етичної комунікації.

Управлінський вимір. Органи місцевого самоврядування відіграють ключову координаційну роль у розвитку соціально-психологічної безбар'єрності, зокрема шляхом узгодження дій установ, підтримки відповідних програм та інформування громади про цінності інклюзивності.

Очікувані результати. Реалізація зазначених заходів сприятиме зниженню рівня стигматизації та дискримінації, підвищенню соціальної інтеграції осіб з ООП, покращенню якості освітнього середовища, зростанню

професійної компетентності педагогів і зміцненню довіри між закладами освіти, сім'ями та громадою.

2.4. Розвиток мережі освітніх і підтримувальних послуг у територіальній громаді

Інтеграція ІРЦ із системою освіти. Підвищення якості комплексного підходу до діагностики та підтримки вразливих верств населення у територіальних громадах забезпечать спільні маршрути супроводу і командний підхід, до складу якого увійдуть лікар, психолог, педагог, соціальний працівник.

Індивідуальний супровід. Адаптувати освітній процес до індивідуальних потреб потрібно через призначення асистентів, тьюторів, наставників для людей із особливими освітніми потребами.

Підтримка неформальної освіти. Заклади позашкільля, гуртки, курси і проєктні лабораторії мають бути відкритими для усіх, в тім числі, для дітей з інвалідністю, талановитої молоді, ВПО, дітей із сімей, що потрапили у складні життєві обставини.

2.5. Фінансово-економічні інструменти підтримки безбар'єрності

Бюджетне планування. Рекомендується формувати окремі бюджетні програми або коди видатків, спрямовані на ремонт, закупівлю обладнання, цифрові рішення та навчання персоналу з питань, що забезпечують розуміння проблем людей із особливими освітніми потребами.

Залучення зовнішніх ресурсів. Суттєво пришвидшать модернізацію інфраструктури у територіальних громадах гранти, міжнародні програми, благодійні фонди та програми корпоративної відповідальності місцевого бізнесу.

Стимулювання партнерів. Громада може використовувати інструменти конкурсів проєктів, співфінансування, громадського бюджету або репутаційних відзнак для заохочення бізнесу та НГО для інвестування в інклюзивні простори.

2.6. Цифрова безбар'єрність та доступ до освітнього контенту

Цифрова інфраструктура. Передбачається забезпечення дії швидкісного інтернету, сучасних пристроїв та ліцензованих освітніх платформ в освітніх установах та публічних просторах громади.

Доступний контент. Навчальні матеріали мають бути представлені у форматах зі шрифтом, який легко читається, субтитрами, аудіосупроводом, можливістю використання для читачів екрана, а також матеріалами, поданими «легкою мовою» для людей із різноманітними нозологіями.

Підтримка дистанційного навчання. У територіальних громадах необхідно створювати індивідуальні освітні траєкторії для дітей та молоді з порушеннями здоров'я, мобільності або соціальними труднощами.

Цифрова грамотність для всіх. Навчальні програми, доступні для осіб із особливими освітніми потребами, їхніх батьків та осіб поважного віку, сприятимуть зменшенню цифрової нерівності.

2.7. Залучення територіальної громади та розвиток партнерств

Участь цільових груп. Особи з особливими освітніми потребами та їхні родини мають бути залучені у територіальних громадах до планування, реалізації та оцінювання місцевої освітньої політики.

Волонтерські програми. Наставництво, репетиторство, «peer-to-peer» моделі сприяють підтримці здобувачів у навчанні, формують культуру взаємодопомоги.

Публічна просвіта. Форуми, круглі столи, фестивалі інклюзії та дні безбар'єрності підвищують обізнаність територіальної громади й зміцнюють позитивний образ інклюзивної освіти.

2.8. Моніторинг, оцінювання та публічна відповідальність

Локальні індикатори безбар'єрності необхідно розробити з урахуванням критеріїв доступності інфраструктури, участі дітей і молоді, задоволеності послугами, результатів навчання.

Регулярний аудит. До оцінювання варто залучати незалежних експертів, представників громадськості та цільових груп, що забезпечить об'єктивність і відкритість процесу аудиту.

Публічна звітність. Місцева влада має публікувати результати заходів, що забезпечують підвищення безбар'єрності, та використовувати їх для коригування програм і бюджетів.

3. РОЛЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ОСВІТНЬОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ

3.1. Визначення напрямів діяльності закладів вищої освіти у формуванні інклюзивного освітнього середовища

Закладам вищої освіти рекомендується затвердити офіційну політику інклюзивного навчання, яка визначає принципи доступності, рівності можливостей, запобігання дискримінації, поваги до гідності та етичного ставлення до здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. У політиці доцільно встановити механізм адаптування здобувачів до освітнього процесу, механізми супроводу здобувачів освіти, призначення відповідальних осіб та коло їх обов'язків, процедури звернення за освітньою та психологічною підтримкою, окреслення правил захисту персональних даних та гарантій конфіденційності.

1. У структурі ЗВО рекомендовано створити Центр підтримки студентів, який надає психологічні, педагогічні та інформаційні консультації здобувачам, викладачам і батькам.

Визначити уповноважених осіб, відповідальних за координацію питань інклюзивності. До їх повноважень можуть входити збір й аналіз інформації щодо потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, координація адаптацій освітнього процесу, взаємодія з органами місцевого самоврядування, інклюзивно-ресурсними центрами, соціальними службами та іншими інституціями.

Такі особи та підрозділи забезпечують дотримання стандартів доступності, здійснюють моніторинг стану інклюзивності та пропонують відповідні коригувальні заходи.

2. Доцільним інструментом організації індивідуальної підтримки є формування внутрішніх карт потреб студентів. Карти можуть містити інформацію про особливості освітньої діяльності, необхідні адаптації, вимоги до навчального простору, цифрового контенту, необхідність психо-соціальної підтримки. Рекомендується проводити щорічне оновлення таких карт із залученням самих здобувачів освіти.

3. Планування ресурсного забезпечення інклюзивного середовища має передбачати визначення бюджетних потреб, придбання спеціального обладнання, програмних засобів для доступності цифрового контенту, підготовку викладачів, розроблення навчальних матеріалів, що відповідають вимогам універсального дизайну.

Чітке визначення напрямів роботи сприятиме формуванню довгострокової системної політики безбар'єрності у закладі вищої освіти.

3.2. Адаптація освітнього процесу та універсалізація дизайну навчання студентів з особливими освітніми потребами

Закладам вищої освіти рекомендується впроваджувати принципи універсального дизайну навчання (UDL) у планування змісту освітніх компонентів, методики викладання та підходи до оцінювання результатів навчання. Доцільно забезпечити можливість використання різних форматів

навчальних матеріалів (текст, аудіо, відео, інфографіка), альтернативних способів демонстрації результатів навчання, адаптованих форм оцінювання, а також індивідуального темпу засвоєння освітнього матеріалу.

Викладачам рекомендується при розробці Робочих програм та Силабусів враховувати потреби конкретних здобувачів освіти:

- додатковий час на виконання завдань;
- індивідуальні форми оцінювання;
- можливість застосування асистивних технологій;
- адаптований формат навчальних презентацій;
- гнучкі умови участі в освітньому процесі.

Такі заходи компенсують наявні бар'єри та забезпечують рівний доступ до результатів навчання.

Для покращення ефективності навчального процесу необхідно створити, і в подальшому керуватися Положенням про студентське самоврядування, Положенням про академічну доброчесність, Кодексом академічної доброчесності. Ці документи регулюють та унормовують порядок подання запиту студентом, процедуру розгляду звернення, критерії оцінювання обґрунтованості, залучення фахівців інклюзивно-ресурсних центрів або психологічних служб для аналізу потреб. Наявність протоколів підвищує прозорість рішень, забезпечує передбачуваність процедур і мінімізує конфліктні ситуації.

Заклади вищої освіти мають забезпечити:

- доступність електронних освітніх ресурсів;
- оптимізацію навчальних платформ і цифрового контенту для осіб із порушеннями зору, слуху та особливостями сприйняття інформації;
- у тому числі:
- через застосування субтитрів;
- спрощених текстових версій;
- структурованої навігації;
- відповідної контрастності матеріалів;
- наявності інтерактивних засобів перекладу.

Цифрова доступність є важливою складовою сучасного освітнього середовища і невід'ємним елементом комплексної політики освітньої безбар'єрності.

3.3. Формування адаптації культури прийняття здобувачів освіти з особливими освітніми потребами у студентському середовищі

Освітнім закладам, на основі принципів академічної доброчесності, рекомендується організовувати програми просвітницького характеру, спрямовані на формування культури взаємоповаги, коректної взаємодії та недискримінаційних практик у студентському середовищі.

До змісту таких програм доцільно включати:

- тематичні лекції,

- тренінги з ненасильницької комунікації,
- інформаційні заходи про інклюзію,
- молодіжні проєкти взаємодії та спільні ініціативи за участю студентів з особливими освітніми потребами.

Рекомендується забезпечити системне залучення органів студентського самоврядування, молодіжних рад, волонтерських організацій до планування і реалізації ініціатив, спрямованих на підтримку здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Такий підхід сприяє формуванню студентоцентричної інклюзивної політики та інтеграції інклюзивних принципів у повсякденну діяльність студентської спільноти.

Важливим напрямком є створення у навчальних закладах студентських наукових та аматорських клубів та гуртків; існування програм наставництва у форматі «peer-to-peer»; залучення здобувачів освіти з особливими освітніми потребами до культурних, наукових та спортивних заходів. Таким чином розвиток неформальних форматів взаємодії сприяє звуженню соціальних бар'єрів, підвищує рівень комунікації у молодіжній спільноті та запобігає випадкам ізоляції.

Адміністрація навчального закладу та студентське самоврядування зобов'язані швидко реагувати на випадки стигматизації, дискримінаційних проявів або булінгу. У таких випадках керуватися Положенням про академічну доброчесність активно залучаючи студентів до боротьби з негативними явищами. Просвітницькі та роз'яснювальні заходи мають бути системним компонентом попередження порушень та формування стійкої культури прийняття.

3.4. Підготовка педагогічних й адміністративних працівників ЗВО до роботи зі здобувачами освіти з ООП

Підготовка педагогічних й адміністративних працівників ЗВО до роботи зі здобувачами освіти з ООП передбачає розвиток професійних компетентностей, які забезпечують доступність освітнього процесу, повагу до людської гідності, розуміння варіативності навчальних можливостей та здатність організувати підтримку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб.

Основні напрями підготовки педагогічних працівників:

1) формування інклюзивної компетентності викладача (передбачає опрацювання теоретичних основ інклюзивної освіти, чинних нормативно-правових актів, принципів універсального дизайну навчання та набуття практичних навичок адаптації навчальних матеріалів);

2) опанування методів диференційованого та індивідуалізованого навчання (полягає у здатності викладача добирати й комбінувати форми, методи, темп навчання, а також створювати педагогічні адаптації й модифікації відповідно до індивідуальних потреб здобувачів з ООП);

3) розвиток навичок комунікації та партнерської взаємодії (включає ефективну співпрацю з тьюторами, психологами, фахівцями центрів підтримки інклюзії, а також уміння вести конструктивний діалог зі здобувачами освіти та, за потреби, їхніми родинами);

4) підвищення цифрової грамотності (потребує володіння сучасними цифровими засобами доступності – голосовими сервісами, інструментами субтитрування, адаптивними платформами, сервісами для створення альтернативних форматів: аудіо-, відео- та інтерактивних матеріалів);

5) психолого-педагогічна підготовка (стосується розуміння особливостей психічного розвитку, поведінкових проявів, можливих труднощів і сильних сторін здобувачів освіти різних нозологій: порушення слуху, зору, ОРА, РАС, інтелектуальні порушення тощо);

6) опанування етичних норм інклюзивної взаємодії (включає дотримання принципів недискримінації, конфіденційності, створення безпечного освітнього середовища та запобігання стигматизації здобувачів з ООП).

Основні напрями підготовки адміністративних працівників:

1) орієнтація на забезпечення безбар'єрності освітнього середовища (охоплює знання нормативних вимог до інклюзивності, принципів просторової доступності та організації взаємодії зі службами супроводу);

2) управління ресурсами для підтримки здобувачів з ООП (включає забезпечення технічними засобами навчання, адаптованими матеріалами, організацію роботи тьюторів, координаторів інклюзії та психологічних служб);

3) створення внутрішніх процедур реагування на освітні запити (містить алгоритм подання здобувачем освіти заяви щодо потреби в адаптаціях, механізм ухвалення відповідних рішень і систему моніторингу ефективності підтримки);

4) забезпечення професійного розвитку персоналу (передбачає організацію тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, участь у семінарах, вебінарах та стажуваннях для розширення компетентностей у сфері інклюзивної освіти);

5) формування культури інклюзії в академічному середовищі (охоплює просвітницьку діяльність, підтримку студентських ініціатив, проведення інформаційних кампаній з інклюзії та створення політики «інклюзивного кампусу», де різноманітність визнається цінністю).

Комплексна підготовка персоналу ЗВО дозволяє забезпечити належний супровід здобувачів з ООП, оптимізувати організаційні процеси та підвищити якість освітніх послуг. Це сприятиме формуванню доступного, безбар'єрного та дружнього для кожного учасника освітнього середовища.

3.5. Науковий супровід інклюзивних ініціатив, участь у грантових програмах та проведення досліджень

Зкладам вищої освіти рекомендується інтегрувати питання інклюзивності та освітньої безбар'єрності у наукову, дослідницьку та грантову діяльність з метою забезпечення обґрунтованості, ефективності та сталості інклюзивних ініціатив.

Науковий супровід інклюзивних ініціатив доцільно спрямовувати на:

- теоретичне та концептуальне обґрунтування інклюзивних підходів, що впроваджуються у ЗВО;
- методологічну підтримку реалізації інклюзивних практик (навчання,

оцінювання, комунікація, супровід);

- оцінювання ефективності інклюзивних заходів із використанням кількісних і якісних методів;
- формування доказової бази для вдосконалення внутрішніх політик та управлінських рішень;
- поширення результатів досліджень у науковому і професійному середовищі.

З метою інституціоналізації наукового супроводу рекомендується створювати або залучати дослідницькі групи, кафедральні лабораторії, центри чи студентські наукові об'єднання, діяльність яких спрямована на аналіз рівня інклюзивності, стигматизації, ефективності адаптаційних моделей та універсального дизайну навчання. Результати досліджень доцільно використовувати під час планування та коригування внутрішніх політик ЗВО.

Пріоритетними напрямками досліджень є:

- фізична безбар'єрність (архітектурна доступність, відповідність ДБН);
- інформаційна та цифрова безбар'єрність (доступність контенту, відповідність стандартам WCAG);
- освітня (навчально-методична) безбар'єрність (адаптації, гнучкість навчального процесу, оцінювання);
- соціальна безбар'єрність (інклюзивна культура, запобігання стигматизації).

Під час планування досліджень рекомендується орієнтуватися на кращі практики Європейського Союзу, зокрема щодо функціонування офісів підтримки осіб з інвалідністю, застосування універсального дизайну навчання, цифрової доступності та інклюзивної академічної мобільності, що сприяє узгодженню інклюзивних ініціатив ЗВО з європейськими стандартами та розширює можливості участі у міжнародних програмах, зокрема грантових.

Для врахування національного контексту доцільно застосовувати:

- діагностичні дослідження (оцінка поточного стану інклюзії та наявних бар'єрів);
- формувальні (інтервенційні) дослідження (апробація інклюзивних методик і технологій);
- порівняльні дослідження (аналіз ефективності різних моделей підтримки);
- лонгітюдні дослідження (довгостроковий вплив інклюзивних практик).

Інтеграція наукового супроводу з грантовою діяльністю сприяє залученню додаткових ресурсів, підвищенню наукової репутації закладу вищої освіти та переходу від окремих інклюзивних проєктів до системної, доказової політики розвитку безбар'єрного освітнього середовища.

З метою впорядкування науково-дослідної діяльності у сфері інклюзивності та забезпечення її прикладної спрямованості доцільно структурувати роботу дослідницьких груп і об'єднань за визначеними напрямками з чітко окресленими показниками аналізу, що дозволяє забезпечити порівняння результатів, їх використання в управлінських рішеннях та формування доказової бази для розвитку інклюзивної політики закладу вищої освіти. Рекомендовані напрями діяльності таких об'єднань та ключові показники

для аналізу наведено у поданій нижче таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Рекомендовані напрями діяльності дослідницьких об'єднань у сфері інклюзивності

Напрямок дослідження	Основні показники для аналізу
Аналіз стану інклюзивності	Наявність і якість індивідуальних програм розвитку / планів підтримки; рівень доступності освітнього середовища; застосування принципів універсального дизайну; ресурсне забезпечення
Рівень стигматизації	Соціальні установки, стереотипи та упередження серед здобувачів освіти, викладачів і адміністрації; результати антистигматизаційних заходів
Ефективність адаптаційних моделей	Результативність психолого-педагогічного, тьюторського, асистивного супроводу; академічна успішність і рівень соціалізації
Освітня та цифрова безбар'єрність	Доступність навчальних матеріалів (альтернативні формати, великий шрифт, Брайль); доступність цифрових ресурсів (вебсайти, LMS, дистанційні платформи)

Функціонування таких об'єднань розглядається як необхідна умова переходу від декларативних підходів до доказової інклюзивної політики у ЗВО.

Закладам вищої освіти рекомендується брати участь у грантових програмах у партнерстві з територіальними громадами, громадськими, міжнародними організаціями, а також державними та муніципальними структурами з метою залучення фінансових і нематеріальних ресурсів для розвитку інклюзивних ініціатив.

Участь у грантових програмах доцільно розглядати як інструмент:

- фінансування досліджень та пілотних інклюзивних рішень;
- впровадження інновацій і масштабування ефективних моделей;
- забезпечення сталості інклюзивних ініціатив.

Для успішної участі у грантових програмах рекомендується забезпечити наявність чітко сформульованої мети (дослідницької гіпотези), сформованої міждисциплінарної команди та партнерської моделі реалізації проєкту.

Рекомендовані партнерства у грантовій діяльності ЗВО

Партнер	Основна роль у грантовому проєкті
Громади та муніципалітети	Доступ до цільових груп; пілотування рішень на місцевому рівні; забезпечення сталості результатів
Міжнародні організації	Методологічні стандарти; міжнародна експертиза; донорське фінансування
Громадські організації	Експертиза потреб осіб з інвалідністю; адвокація; моніторинг впровадження
Державні структури	Нормативно-правова підтримка; інтеграція результатів у державні програми

Партнерська модель грантової діяльності забезпечує релевантність проєктів реальним потребам, спрощує пілотування та створює умови для масштабування успішних практик на регіональному й національному рівнях.

Пріоритетні напрями грантової діяльності ЗВО

Напря́м	Змі́ст
Модернізація інфраструктури	Забезпечення фізичної доступності та безбар'єрних освітніх просторів
Цифрова доступність	Адаптація вебресурсів, LMS, дистанційних платформ до стандартів доступності
Підготовка кадрів	Підвищення кваліфікації з інклюзивної освіти та універсального дизайну
Міжнародна мобільність	Участь у стажуваннях, програмах академічної мобільності, обміні кращими практиками

Слід виділити чотири взаємопов'язані компоненти, які забезпечують комплексний підхід до створення справді інклюзивного середовища:

Модернізація освітньої інфраструктури (фізична безбар'єрність)

Гранти в цьому напрямі є критично важливими для усунення фізичних бар'єрів та впровадження принципів Універсального дизайну (Universal Design) у будівлях та на території ЗВО. Без фізичної доступності (пандуси, ліфти, тактильна плитка, доступні санвузли) особи з порушеннями опорно-рухового апарату або зору не можуть повноцінно брати участь в освітньому процесі. Створення безбар'єрного простору, що відповідає державним будівельним нормам (ДБН), забезпечує юридичне право на освіту та створює комфортне середовище для всіх учасників.

Розвиток цифрової доступності (інформаційна безбар'єрність)

Це один із найбільш актуальних напрямів, особливо в умовах дистанційного та змішаного навчання. Він стосується забезпечення рівного доступу до інформації та освітніх технологій. Цифрова доступність (Web Content Accessibility Guidelines, WCAG) гарантує, що вебсайти, електронні навчальні курси (LMS), бібліотечні системи та онлайн-матеріали є сприйнятливими для користувачів із сенсорними або когнітивними порушеннями (наприклад, сумісність із програмами для читання з екрана, наявність субтитрів до відео). Закупівля асистивних технологій (лупи, індукційні петлі, Брайлівські дисплеї) та розробка доступного контенту.

Підготовка кадрів (професійна безбар'єрність)

Технічна та фізична доступність не працюватиме без кваліфікованого персоналу. Гранти в цьому напрямі спрямовані на розвиток інклюзивної культури та підвищення професійних компетенцій. Викладачі, адміністративний персонал та фахівці психолого-педагогічного супроводу повинні володіти знаннями про особливості навчальної діяльності студентів з інвалідністю, вміти використовувати універсальні та адаптивні методики викладання, а також знижувати рівень стигматизації. Організація спеціалізованих тренінгів, курсів підвищення кваліфікації, створення штату тьюторів та асистентів для студентів.

Участь у міжнародних стажуваннях і програмах академічної мобільності

Цей напрям є ключовим для інтернаціоналізації інклюзивного досвіду та інтеграції ЗВО у світовий освітній простір. Мобільність дозволяє українським

фахівцям вивчати найкращі практики інклюзії та безбар'єрності в європейських університетах (наприклад, моделі інклюзивного офісу, підходи до адаптації навчальних планів). Отриманий міжнародний досвід стає основою для впровадження інноваційних моделей в українському ЗВО та підвищення якості національних досліджень у сфері інклюзії. Фінансування поїздок, а також розробка механізмів забезпечення доступності для студентів та викладачів з особливими потребами, що беруть участь у програмах обміну.

Таким чином, інвестиції у ці чотири напрями через грантову діяльність створюють *синергетичний ефект*, трансформуючи заклад освіти в дійсно інклюзивну та безбар'єрну установу.

Рекомендується організовувати регулярні соціологічні опитування серед студентів, викладачів і співробітників закладу вищої освіти щодо доступності освітнього середовища, потреб у підтримці, чинників стигматизації, якості взаємодії з адміністрацією та викладацьким складом.

Регулярні соціологічні опитування дозволяють об'єктивно оцінити стан безбар'єрності з точки зору її основних користувачів.

Опитування є єдиним надійним механізмом отримання первинної інформації про те, як інклюзивні ініціативи сприймаються на практиці, а саме:

- Виявлення прихованих бар'єрів: студенти та співробітники можуть вказати на неочевидні фізичні, інформаційні або, що найважливіше, соціально-психологічні бар'єри, які адміністрація може не помічати (наприклад, неформальні виключення, «мовчазна» дискримінація).

- Чіткість потреб: опитування дозволяють точно визначити індивідуальні потреби у підтримці (у тьюторах, асистивних технологіях, зміні формату оцінювання), що є основою для розробки індивідуальних планів підтримки.

Вимірювання чинників стигматизації – це критично важливий аспект. Стигма є найбільшою перешкодою для соціальної інклюзії, навіть за умови ідеальної фізичної доступності. Регулярне проведення опитувань дозволяє відстежувати динаміку соціальних установок: чи знижується рівень упереджень після проведення антистигматизаційних тренінгів або інформаційних кампаній. Аналіз якості взаємодії з адміністрацією та викладацьким складом виявляє слабкі місця у комунікації та свідчить про рівень інклюзивної компетентності персоналу.

Результати опитувань є доказовою базою для прийняття управлінських рішень та успішного залучення фінансування. Дані опитування чітко вказують, куди саме потрібно спрямувати обмежені ресурси (наприклад, чи важливіше купити асистивні технології, чи провести тренінги для викладачів).

Опитування повинні охоплювати всіх учасників освітнього процесу, але мати різні фокуси для кожної групи.

Група респондентів	Ключові показники для оцінки
Студенти з ООП	Фізична та цифрова доступність, потреби у підтримці (тьютор, психолог), відчуття безпеки та приналежності.

Усі інші студенти	Рівень стигматизації , готовність до взаємодії , знання про права та потреби інклюзивної спільноти.
Викладачі	Інклюзивна компетентність , потреба у навчанні та методичних матеріалах, оцінка адаптаційних моделей , сприйняття навантаження .
Співробітники (Адміністрація)	Якість взаємодії з інклюзивним офісом, знання політик ЗВО , оцінка ресурсної забезпеченості .

Регулярні соціологічні дослідження трансформують інклюзивну політику ЗВО з формального виконання вимог на **безперервний, адаптивний процес**, заснований на **реальних даних** та потребах людей.

Науковий супровід розвитку освітньої безбар'єрності сприяє вдосконаленню управлінських рішень, забезпечує обґрунтованість підходів до адаптації й модернізації інфраструктури, підвищує якість планування інклюзивної політики та зміцнює професійну репутацію закладу вищої освіти як інституції, що реалізує принципи рівного доступу до освіти

Науковий супровід виступає як інструмент стратегічного управління, що перетворює декларативні принципи на ефективні дії.

Науковий супровід охоплює аналіз, дослідження та оцінку, що прямо впливає на підвищення ефективності діяльності ЗВО:

Удосконалення управлінських рішень

Наука надає керівництву об'єктивні дані (через соціологічні опитування, моніторинги, дослідження ефективності) замість суб'єктивних припущень. Це дозволяє вирішувати, які саме моделі підтримки (тьюторство, асистивні технології) є найбільш економічно ефективними та результативними для конкретної категорії студентів а також спрямовувати фінансування (включаючи грантові кошти) туди, де існує найбільша потреба та де очікується найбільший вплив (наприклад, на цифрову доступність, якщо вона виявилася головним бар'єром).

Обґрунтованість підходів до адаптації й модернізації інфраструктури

Наукові дослідження забезпечують методологічну базу для фізичних та цифрових змін. Замість простого додавання пандусів, дослідження допомагають впроваджувати принципи Універсального дизайну не лише у будівлях, а й у навчальних планах та контенті. Аналіз ефективності використання асистивних технологій гарантує, що модернізація інфраструктури відповідає актуальним потребам і технологічним стандартам.

Підвищення якості планування інклюзивної політики

Науковий супровід переводить планування інклюзивної політики з реагуючого режиму на проактивний та стратегічний. Дослідження допомагають прогнозувати майбутні виклики (наприклад, зростання кількості студентів із певними потребами) і розробляти довгострокові Плани безбар'єрності. Забезпечується комплексний підхід, який охоплює всі сфери: від фізичної доступності та навчання кадрів до зниження стигматизації.

Зміцнення професійної репутації ЗВО

Публікація результатів досліджень та використання доказових практик зміцнює імідж ЗВО як соціально відповідальної інституції. ЗВО позиціонується

як лідер у сфері інклюзивної освіти, залучаючи талановитих викладачів, які прагнуть працювати в інноваційному та етичному середовищі. Зміцнюється довіра серед абітурієнтів, їхніх родин, громадських та міжнародних організацій. Це робить ЗВО привабливим партнером для спільних грантових проєктів, що, своєю чергою, збільшує фінансування.

Таким чином, науковий супровід є не просто «додатковою функцією», а необхідною умовою для реалізації принципів рівного доступу до освіти на якісному, сталому та міжнародному визнаному рівні.

4. СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Стратегічні цілі інформаційно-освітньої кампанії визначають її загальну логіку, пріоритети та очікувані результати на рівні закладів вищої освіти й територіальних громад. Формулювання цілей ґрунтується на підході, орієнтованому на зміну соціальних установок, поведінкових практик та інституційної спроможності, а не лише на разове інформування цільових груп.

З метою забезпечення керованості кампанії, можливості моніторингу та оцінювання її ефективності кожна стратегічна ціль співвіднесена з очікуваними результатами та орієнтовними кількісними й якісними індикаторами. Такий підхід дозволяє відстежувати динаміку змін, коригувати інструменти впливу та забезпечувати доказову основу управлінських рішень.

Стратегічні цілі інформаційно-освітньої кампанії, очікувані результати та приклади індикаторів їх досягнення наведено у таблиці 4.1.

Таблиця 4.1

Стратегічна ціль	Очікувані результати	Приблизні індикатори (кількісні та якісні)
1. Зменшення рівня стигматизації та дискримінаційних установок щодо здобувачів з ООП у ЗВО та громаді	- Зниження частоти стигматизуючих висловлювань і поведінкових проявів у студентському та громадському середовищі. - Підвищення рівня толерантності у ставленні до здобувачів з ООП з боку студентів, викладачів, працівників ЗВО та мешканців громади.	- Різниця в середніх показниках за шкалами стигматизації / соціальної дистанції до і після кампанії (опитування). - Частка респондентів, які декларують готовність до спільного навчання / роботи / участі в заходах з особами з ООП (%). - Кількість зафіксованих випадків булінгу/дискримінації (за даними служб підтримки) до / після. - Наявність позитивних кейсів інтеграції, співпраці та соціальної активності.
2. Формування позитивного, ресурсного соціального образу осіб з ООП	- Зростання кількості позитивних історій, прикладів успішності здобувачів з ООП в офіційних і неофіційних комунікаціях ЗВО та громади. - Зміна домінуючого образу з «об'єкта опіки» на «активного суб'єкта», носія компетентностей і потенціалу. - Формування інклюзивного медіадискурсу у ЗВО та громаді.	- Кількість і частка публікацій/сюжетів, що висвітлюють осіб з ООП у позитивному, суб'єктному ключі (сайт ЗВО, соцмережі громади, локальні медіа) за період кампанії. - Частка респондентів, які описують осіб з ООП через характеристики «активні», «компетентні», «успішні» (контент-аналіз відкритих відповідей). - Експертна оцінка інклюзивності інформаційного середовища у ЗВО та громаді.
3. Підвищення обізнаності про права, потреби та	- Зростання рівня знань про правові гарантії, механізми підтримки, сервісні служби для	- Різниця в результатах тестів/анкет на обізнаність (до і після кампанії).

освітні можливості здобувачів з ООП	осіб з ООП серед студентів, викладачів, адміністрації, мешканців громади. - Краща орієнтація цільових груп у тому, «куди звертатися» у разі потреби.	- Кількість переходів/завантажень інформаційних матеріалів із сайтів ЗВО/громади. - Кількість звернень до ІРЦ, служб супроводу, психологічних служб після проведення інформаційних заходів.
4. Формування культури безбар'єрної взаємодії в студентському та громадському середовищі	- Збільшення числа спільних інклюзивних активностей (проекти, волонтерство, студентські ініціативи). - Поширення практик «рівний–рівному», наставництва, взаємодопомоги. - Зміцнення принципів рівності та взаємоповаги у взаємодії між студентами, викладачами та членами громади.	- Кількість проведених тренінгів / воркшопів з інклюзивної комунікації, ненасильницької взаємодії, антистигматизації. - Кількість та частка студентських/громадських ініціатив з інклюзивним компонентом (за навчальний/календарний рік). - Якісні відгуки учасників (фокус-групи, глибинні інтерв'ю).
5. Посилення спроможності ЗВО та громади реалізовувати інклюзивну політику на практиці	- Інституціоналізація теми безбар'єрності (локальні положення, включення в стратегії, робочі групи). - Поліпшення координації між ЗВО, громадою, НГО, службами підтримки. - Впровадження системи моніторингу та оцінювання інклюзивної політики та результатів її реалізації.	- Наявність/оновлення локальних документів (положень, дорожніх карт, протоколів взаємодії). - Кількість міжсекторальних робочих зустрічей, підписаних меморандумів/угод про співпрацю. - Частка заходів/проектів ЗВО та громади, де інклюзія чітко зафіксована як окремий компонент.
6. Залучення самих здобувачів з ООП до планування та реалізації кампанії	- Зростання суб'єктності осіб з ООП у процесах прийняття рішень щодо кампанії. - Посилення довіри до заходів з боку цільової групи через принцип «нічого про нас без нас».	- Частка заходів кампанії, в організації яких брали участь здобувачі з ООП (% від загальної кількості). - Представленість осіб з ООП у робочих групах/радах (кількість / % членів). - Рівень задоволеності здобувачів з ООП змістом і формами кампанії (опитування).
7. Створення сталих комунікаційних практик протидії стигмі в ЗВО та громаді	- Інтеграція теми безбар'єрності у постійні інформаційні продукти ЗВО та громади (сайти, соцмережі, адаптаційні програми першокурсників, заходи громади). - Перехід від одноразових акцій до регулярної системної комунікації. - Створення каналів зворотного зв'язку та підтримки для осіб, які стикаються зі стигмою.	- Наявність регулярних рубрик/розділів на офіційних ресурсах, присвячених інклюзії й безбар'єрності (оновлення не рідше ніж раз на місяць). - Кількість щорічних заходів, що мають стало інклюзивний/антистигматизаційний компонент (традиційні події ЗВО/громади). - Тривалість підтримки теми інклюзії в офіційних комунікаціях після завершення основного етапу кампанії (у місяцях).

5. АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

5.1. Дослідження і діагностика

На підготовчому етапі інформаційно-освітньої кампанії рекомендується провести комплексну діагностику рівня стигматизації, наявних бар'єрів та інституційної готовності закладів вищої освіти і громади до впровадження безбар'єрних практик.

З метою формування доказової основи кампанії доцільно здійснити:

1) Соціологічне опитування

Провести анкетування ключових цільових груп (здобувачі освіти, викладачі, адміністрація ЗВО, мешканці громади, особи з ООП та члени їхніх родин) для:

- виявлення рівня стигматизації, соціальної дистанції, поширених стереотипів і міфів;
- оцінювання обізнаності щодо прав, потреб і механізмів підтримки осіб з ООП;
- визначення готовності до взаємодії та спільної участі в освітніх і громадських заходах.

Інструмент: стандартизована анкета, онлайн та/або паперовий формат, з можливістю порівняння результатів «до/після» кампанії.

2) Аудит доступності об'єктів і сервісів

Здійснити аудит фізичної, інформаційної та цифрової доступності об'єктів громади й ЗВО з використанням чек-листів і виїзних обстежень, зокрема:

- оцінити відповідність будівель і маршрутів вимогам безбар'єрності;
- проаналізувати доступність освітніх, адміністративних і соціальних сервісів;
- узагальнити результати у вигляді карти доступності для визначення пріоритетних інфраструктурних рішень.

Виконавці: представники органів місцевого самоврядування, ЗВО, фахівці з доступності, громадські організації.

3) Оцінювання компетентностей фахівців

Провести оцінювання рівня інклюзивної та антистигматизаційної компетентності педагогічних, соціальних й адміністративних працівників шляхом:

- самооцінювальних опитувальників;
- коротких тестів або фокус-групових обговорень;
- аналізу практичних кейсів взаємодії з особами з ООП.

Мета: виявлення прогалин у знаннях і навичках для персоналізації програм підвищення кваліфікації.

4) Підготовку аналітичного звіту

За результатами діагностики підготувати узагальнений аналітичний звіт, який має містити:

- ключові висновки щодо рівня стигматизації та бар'єрів;

- сегментацію цільових груп;
- визначення пріоритетних проблем і ризиків;
- рекомендації для формування змісту кампанії, вибору каналів комунікації, форматів навчання та планування бюджету.

Аналітичний звіт слугує базовим інструментом стратегічного планування інформаційно-освітньої кампанії, забезпечує прозорість управлінських рішень і дозволяє спрямувати ресурси на найбільш критичні напрями зниження стигматизації та розвитку безбар'єрного середовища.

5.2. Планування кампанії у територіальній громаді

Після завершення діагностичного етапу створюється робоча група, відповідальна за планування та управління кампанією. До її складу доцільно включати представників органів місцевого самоврядування, закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, молодіжних рад, громадських організацій та осіб з ООП.

Робоча група визначає цільові аудиторії та принципи комунікації з кожною з них, окреслює ключові меседжі, канали інформування та необхідні інформаційні продукти. Для цього формується медіаплан із зазначенням відповідальних структур, ресурсного забезпечення, строків вироблення матеріалів і порядку поширення інформації.

Стратегія кампанії має містити календар заходів, терміни їх виконання та критерії оцінювання результативності: охоплення аудиторій, зміни ставлень, рівень інформованості, динаміку показників інфраструктурної доступності. Чітке планування забезпечує послідовність реалізації заходів і запобігає фрагментарним діям.

5.3. Комунікаційно-інформаційний блок

На цьому етапі формується візуальна та змістова рамка кампанії. Доцільно розробити брендбук, що визначає логотип, термінологічні стандарти, комунікаційні принципи, кольорові рішення та шаблони макетів. Узгодженість стилю матеріалів підвищує впізнаваність кампанії та гарантує етичну коректність подачі контенту.

Соціальна реклама у форматі відеороликів, банерів, постерів, радіозаписів і цифрових кампаній має популяризувати ідею рівності можливостей та презентувати позитивні моделі успішної участі людей з ООП в освітньому та громадському житті. Використання некоректних образів і стереотипів слід виключати.

Співпраця з місцевими ЗМІ, блогерами та журналістами передбачає організацію інформаційних приводів, тематичних колонок, інтерв'ю та подкастів. У цифровому середовищі застосовуються інтерактивні інструменти – прямі трансляції, інформаційні відеоролики, опитування, освітні рубрики та історії людей, що демонструють роль інклюзії.

На цьому етапі формується візуальна та змістова рамка кампанії: розробляється брендбук із логотипом, термінологічними стандартами,

комунікаційними принципами, кольоровими рішеннями та шаблонами макетів; визначаються ключові меседжі й тональність комунікації, візуальна айдентика для різних форматів, гайдлайни використання фото- й відеоматеріалів, шаблони для різних типів контенту, сценарні принципи роликів, ціннісна основа та ключовий наратив, а також механізми тестування та контролю якості матеріалів, що забезпечують узгодженість стилю, впізнаваність й етичну коректність кампанії.

Соціальна реклама у форматі відеороликів, банерів, постерів, радіозаписів і цифрових кампаній має популяризувати ідею рівності можливостей та презентувати позитивні моделі успішної участі людей з ООП в освітньому та громадському житті. Вона повинна чітко демонструвати реальні приклади інклюзивної взаємодії, підвищувати обізнаність про бар'єри та способи їх подолання, формувати повагу й підтримку, а також послідовно уникати будь-яких некоректних образів чи стереотипів.

Співпраця з місцевими ЗМІ, блогерами та журналістами передбачає організацію інформаційних приводів, тематичних колонок, інтерв'ю та подкастів, а також узгоджених медіапланів і спільних комунікаційних ініціатив, що забезпечують регулярне й достовірне висвітлення теми інклюзії.

У цифровому середовищі застосовуються інтерактивні інструменти – прямі трансляції, інформаційні відеоролики, опитування, освітні рубрики та історії людей, що демонструють роль інклюзії, доповнені чіткими закликами до дії, доступними форматами контенту та механізмами зворотного зв'язку для залучення аудиторії.

5.4. Освітні заходи в територіальній громаді та закладах вищої освіти

Освітня частина кампанії спрямовується на формування компетентностей у сфері інклюзії серед працівників соціальних служб, педагогічних колективів, держслужбовців і працівників фронт-офісних структур. Доцільно проводити спеціалізовані тренінги, лекційні цикли, семінари та практичні заняття за участю фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, психологів і експертів з інклюзії.

Для учнівської та студентської молоді можуть впроваджуватись навчальні ініціативи, спрямовані на розвиток культури толерантності, попередження булінгу, подолання стигматизації та формування розуміння цінності різноманіття. Інтерактивні формати навчання (симуляції, дискусії, аналіз кейсів) забезпечують практичний характер компетенцій.

Доцільним є залучення осіб з ООП як модераторів, спікерів або консультантів, що забезпечує можливість прямої комунікації з носіями реального досвіду навчання, соціалізації та професійної адаптації.

У закладах вищої освіти варто впроваджувати програми, спрямовані на розвиток навичок студентського лідерства у сфері інклюзії, управління інклюзивними проєктами та організації молодіжних ініціатив у межах університетської спільноти.

5.5. Психологічна та реабілітаційна підтримка

Психологічні сервіси громади мають бути включені до механізму підтримки молоді з ООП та їхніх родин. Індивідуальні консультації, групи підтримки, тренінги з подолання стресу й управління емоційними станами, такі як навчання емоційної грамотності, розвиток навичок саморегуляції, практики релаксації та дихальні техніки, арт- і музикотерапія, психоосвітні сесії, коучинг щодо адаптації, а також допомога в подоланні тривоги та депресії сприяють зниженню ризиків соціальної ізоляції та емоційного вигорання, дозволяють вчасно перенаправити до профільних фахівців у разі потреби.

У закладах вищої освіти служби психологічного супроводу виконують функцію консультативної платформи для студентів, викладачів і батьків. Особливу увагу слід приділяти роботі з посттравматичними станами, тривожно-депресивними проявами, адаптаційними труднощами. За потреби залучаються клінічні психологи, психотерапевти та неврологи, а також організовуються профілактичні заходи для підтримки психологічного здоров'я.

Створення безпечних неформальних просторів для комунікації (інклюзивні зони відпочинку, молодіжні хаби, **коворкінги для молоді, ігрові та спортивні майданчики, клуби за інтересами, бібліотеки з зонами для спілкування, музичні та театральні студії, парки та громадські сквери з організованими активностями, медіа-лабораторії та техно-майстерні, простори для волонтерських проєктів**), що підтримує соціальну взаємодію та сприяє формуванню атмосфери прийняття.

Освітня робота щодо реабілітаційної підтримки передбачає надання зрозумілої інформації про можливості фізичної та медичної реабілітації (проведення лекцій, тренінгів, індивідуальних консультацій, роз'яснення щодо вправ, процедур та режимів відновлення).

Створення доступних інформаційних платформ забезпечує швидкий доступ до перевірених відомостей про реабілітаційні послуги та індивідуальні програми (розробка сайтів, онлайн-бібліотек, інформаційних чат-ботів, електронних довідників).

Підвищення кваліфікації фахівців сприяє впровадженню сучасних методик фізичної та медичної реабілітації (проведення професійних семінарів, воркшопів, майстер-класів, онлайн-курсів).

Адаптація інформаційних матеріалів під потреби осіб з ООП забезпечує доступність та зрозумілість реабілітаційних рекомендацій (створення матеріалів зі спрощеним викладом, інфографіки, відеоінструкцій, матеріалів з субтитрами чи жестовою мовою).

Інформаційна підтримка сімей допомагає правильно організувати процес реабілітації вдома (надання інструкцій щодо догляду, рекомендації з виконання вправ).

Популяризація державних та громадських ресурсів підвищує обізнаність про програми, що забезпечують доступ до медичних і реабілітаційних послуг (інформування про пільги, безкоштовні програми, санаторно-курортне лікування, діяльність центрів реабілітації).

5.6. Дистанційно-цифровий компонент

У системі цифрової взаємодії громадам рекомендовано забезпечити доступність вебсайтів, електронних сервісів, онлайн-джерел інформації. Важливими елементами є адаптований дизайн інтерфейсів, використання субтитрів, дубляжу жестовою мовою, аудіоописів, контрастних рішень та простих текстів.

Для поширення знань рекомендується створювати відкриті онлайн-курси та електронні ресурси щодо коректної комунікації, інклюзії, форм адаптацій. Навчальні цифрові платформи мають бути доступними для всіх мешканців громади.

Оптимальним інструментом комунікації стають цифрові форми зворотного зв'язку: чат-боти, електронні заявки, інтерактивні консультаційні форми. Їх використання забезпечує оперативність реагування на звернення й залучення громадян до моніторингу кампанії.

Для працівників громад та ЗВО необхідно організовувати навчання щодо створення доступних інформаційних матеріалів, роботи з вебстандартами доступності, використання технологій адаптації контенту.

5.7. Партнерська взаємодія територіальної громади і закладів вищої освіти

Для посилення інституційної спроможності громада і ЗВО формують довгострокові платформи співпраці: робочі групи, консорціуми, меморандуми партнерства, спільні освітні програми. Такий формат дозволяє координувати зусилля, об'єднувати ресурси та забезпечувати сталість інклюзивних практик.

Студентам варто створювати умови для реалізації волонтерських ініціатив у сфері підтримки молоді з ООП. Діяльність у соціальних службах, ІРЦ, молодіжних центрах сприяє формуванню навичок громадської участі та соціальної відповідальності.

Партнерська взаємодія може бути доповнена грантовими проєктами, дослідженнями, обмінами та співпрацею з міжнародними програмами. Використання зовнішніх ресурсів забезпечує модернізацію інфраструктури, розвиток компетентностей і впровадження нових підходів до безбар'єрності.

6. АЛГОРИТМ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМΠΑНІЇ У ЗВО

6.1. Внутрішній аудит інклюзивності та академічних практик

Кампанію в закладі вищої освіти доцільно розпочинати із внутрішнього аудиту інклюзивності, який охоплює інфраструктуру, навчальний контент, комунікаційні практики та процедури взаємодії зі здобувачами освіти з особливими освітніми потребами. Такий аудит дає змогу виявити як фізичні, так і організаційні бар'єри, що обмежують участь студентів.

Для проведення аудиту створюється робоча група за участю представників адміністрації, кафедр, студентського самоврядування, психологічної служби та, за можливості, студентів з ООП. Мультидисциплінарний склад забезпечує ширший кут зору та підвищує обґрунтованість висновків.

Окремим блоком аналізуються освітні програми та методичні матеріали з погляду доступності для студентів із різними нозологіями (порушеннями зору й слуху, опорно-рухового апарату, аутизмом, когнітивними особливостями, специфічними труднощами навчання). Визначаються курси та формати, де потребуються адаптації або застосування принципів універсального дизайну навчання.

Результати аудиту оформлюються у звіт із переліком виявлених бар'єрів, пропозиціями щодо змін, календарним планом реалізації та визначеними відповідальними. Документ слугує стартовою точкою для трансформації внутрішніх політик і практик університету.

6.2. Розроблення політики інклюзивного освітнього середовища у закладі вищої освіти

Політика інклюзивного освітнього середовища у закладі вищої освіти є системним внутрішнім нормативним документом, що визначає принципи, організаційні рішення та процедури забезпечення рівного доступу, участі та академічної успішності всіх здобувачів освіти, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами.

Політика розробляється з урахуванням положень законодавства України у сфері освіти та недискримінації, принципів інклюзивності, студентоцентрованого навчання й універсального дизайну освіти. Її зміст та структура мають забезпечувати єдине тлумачення норм і процедур усіма учасниками освітнього процесу.

Ключовою домінантою політики інклюзивного освітнього середовища є впровадження стандартів універсального дизайну навчання, що забезпечують просторово-фізичну, інформаційно-комунікаційну та педагогічно-організаційну безбар'єрність освітнього процесу. Застосування цих стандартів дозволяє мінімізувати потребу в індивідуальних пристосуваннях і створити доступне

освітнє середовище для широкого кола здобувачів освіти (рекомендовані складові універсального дизайну навчання наведено в *Додатку Б*).

Політика інклюзивного освітнього середовища має передбачати:

- визначення принципів інклюзивності, недискримінації та академічної доброчесності;
- закріплення підходів до академічних адаптацій і розумних пристосувань у навчальному процесі, у тому числі шляхів адаптації освітніх технологій відповідно до потреб здобувачів освіти з ООП (див. *Додаток В*);
- регламентацію форматів комунікації зі здобувачами освіти з ООП, з урахуванням принципів доступності, асинхронності та мультимодальності (див. *Додаток Г*);
- визначення відповідальних осіб і підрозділів, зокрема координатора інклюзії, та механізмів міждисциплінарної взаємодії (рекомендований склад мультикоманди наведено в *Додатку Д*);
- встановлення прозорого порядку звернення здобувачів освіти з ООП за підтримкою, оцінювання потреб, ухвалення рішень і супроводу (деталізований алгоритм наведено в *Додатку Е*);
- механізми моніторингу, оцінювання та періодичного оновлення політики.

Рекомендована структура документа «Політика інклюзивного освітнього середовища у ЗВО», що охоплює загальні положення, терміни та визначення, принципи інклюзивного освітнього середовища, стандарти універсального дизайну навчання, порядок надання підтримки здобувачам освіти, функції відповідальних підрозділів і прикінцеві положення, наведена в *Додатку А*.

Реалізація політики забезпечується через діяльність відповідального структурного підрозділу або координатора інклюзії, який організовує супровід здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, координує взаємодію з педагогічними та науково-педагогічними працівниками, студентським самоврядуванням, інклюзивно-ресурсними центрами та іншими зовнішніми партнерами відповідно до визначених функцій і процедур.

Закладу вищої освіти рекомендується забезпечити відкритий доступ до політики інклюзивного освітнього середовища на офіційному вебсайті, а також здійснювати її регулярний перегляд і оновлення з урахуванням результатів моніторингу та зворотного зв'язку від здобувачів освіти й працівників закладу.

6.3. Створення плану заходів для студентів та персоналу

Кампанія в університеті реалізується через річний або семестровий план заходів для студентів і персоналу. У плані варто передбачити окремі блоки для викладачів, адміністрації, технічних працівників та студентського середовища.

До переліку заходів доцільно включати тренінги з ненасильницької комунікації, лекції про інклюзивність, воркшопи з роботи з різними нозологіями, ознайомлення з практиками UDL. Першокурсники, як найбільш уразлива до адаптаційних викликів група, потребують окремо продуманих форматів.

Ефективними є інтегровані проекти: дні безбар'єрності, студентські дебати, інклюзивні хакатони, арт-ініціативи. Такі формати поєднують

інформаційний, емоційний і практичний виміри та створюють простір для безпосереднього контакту.

План заходів супроводжується календарем реалізації, визначенням відповідальних осіб/підрозділів і короткими індикаторами результативності (кількість учасників, результати опитувань, фіксація змін у практиках).

6.4. Інформаційні кампанії у кампусі, гуртожитках та онлайн-просторах

Інформаційні кампанії у кампусі, гуртожитках та онлайн-просторах відіграють ключову роль у створенні інклюзивного освітнього середовища. Для здобувачів з порушеннями опорно-рухового апарату, мовлення, слуху та зору, з аутизмом, когнітивними особливостями, зі специфічними труднощами навчання, доступність інформації є критичною умовою рівного доступу до освіти. Ефективна кампанія має бути адаптована до потреб кожної групи учасників.

Інформація повинна подаватися у різних форматах і бути доступною максимально широкому колу здобувачів. Всі матеріали мають відповідати вимогам доступності (WCAG 2.1 AA / Національні стандарти), повідомлення мають бути чіткими, з виділеними ключовими акцентами, важлива інформація повинна подаватися через фізичні носії, цифрові формати, аудіо, інфографіку, піктограми, схеми для швидкого сприйняття, QR-коди, чати, контакти координаторів інклюзії, гарячі лінії. Залучення до цього процесу здобувачів з інвалідністю та консультації з ними дозволять зробити кампанію реально ефективною.

Важливим є конкретне визначення бар'єрів, які виникають у кампусі, гуртожитках та онлайн-просторах та організація інформаційних кампаній за нозологіями.

У здобувачів освіти з порушеннями опорно-рухового апарату, з аутизмом, когнітивними особливостями, зі специфічними труднощами навчання основними бар'єрами можуть бути складність доступу до інформаційних стендів, аудиторій, кабінетів; потреба отримувати інформацію дистанційно та в мобільному форматі; складність переміщення територією ЗВО. Подолання цих бар'єрів можна досягнути напрацювавши засоби і формати через друковані матеріали на зручній висоті (120–140 см), великі стенди з мінімумом тексту; QR-коди, які ведуть на адаптований сайт або мобільну версію інформації; відеоогляди кампусу та гуртожитку з субтитрами та голосовими поясненнями; інтерактивні онлайн-карти доступності (маршрути з пандусами, ліфтами, тактильними смугами); телеграм-бот/чат-довідник з простою навігацією; інформаційні перегляди у гуртожитку через інформаційні екрани, що підтримують великий шрифт.

Таку інформацію доцільно було би розміщувати у холах і на входах до корпусів (на зручній висоті); у гуртожитку — біля ліфтів, на першому поверсі, у кімнатах спільного користування; в онлайн-просторах — сайтах ЗВО, соціальних мережах, внутрішніх порталах.

Для здобувачів з порушенням мовлення основними бар'єрами є складність усного спілкування з адміністрацією; стрес у ситуаціях, де потрібно швидко

відповідати; недостатня кількість текстових каналів комунікації. Подолати зазначені бар'єри рекомендується через чати для звернень (Telegram, Viber, Microsoft Teams); електронні форми для подачі заяв, звернень, запитів; відеоінструкції з субтитрами та підписами; піктограмні схеми для швидкої навігації; інформаційні буклети з чітким, структурованим текстом; можливість записатися на візит до адміністратора без телефонних дзвінків.

Місцями розміщення можуть виступати друковані матеріали в гуртожитках, кампусах; відео на екранах у холах; текстові інструкції в онлайн-кабінеті студента.

Основними бар'єрами для здобувачів з порушенням слуху є відсутність дублювання інформації текстом; труднощі з розумінням голосових оголошень; недостатня кількість жестової інформації.

Засобами донесення інформації можуть слугувати текстові дублікати всіх оголошень (в електронному кабінеті, Telegram-каналі, на стендах); відеоматеріали з сурдоперекладом або анімовані аватари жестової мови; субтитровані ролики для всіх відео ЗВО; використання візуальних сигналів у гуртожитках (індикатори, світлові оголошення під час евакуації); візуальні інструкції та плакати з мінімумом тексту й інфографікою; електронні ресурси, що відповідають стандартам доступності — адаптовані шрифти, контрастність, можливість копіювання тексту, які доцільно розташувати у фойє, їдальні, бібліотеки; у гуртожитках — поруч із адміністрацією, кухнями, постами охорони; в онлайн-середовищі — Telegram-канал, сторінки в соцмережах, сайт ЗВО.

У здобувачів освіти з порушеннями зору основними бар'єрами можуть бути недоступні друковані матеріали; слабкоконтрастні й дрібні шрифти; недоступні сайти та PDF-файли; відсутність аудіоінформації. Їх подолати можна наступними засоби та форматами: аудіоверсії інформаційних матеріалів (MP3, подкасти, озвучені інструкції); рельєфно-крапкові матеріали шрифтом Брайля у ключових точках; тактильні схеми та плани кампусу і гуртожитку; PDF/Word у форматі, придатному для скрінрідера (Alt-текст, логічна структура, заголовки); сайти, що відповідають WCAG 2.1(коректна навігація з клавіатури, високий контраст, масштабування 200–400%, текстові описи зображень); інформаційні аудіо-оголошення у гуртожитках та кампусах; QR-коди, що ведуть на озвучені інструкції. Місцями розміщення можна обрати: у кампусах — поруч із входами, бібліотекою, інформаційним центром; у гуртожитку — на першому поверсі, біля ліфтів; онлайн — доступний сайт, мобільний застосунок або чат-бот.

Отже, зазначені інформаційні кампанії дозволять забезпечити здобувачам освіти з інвалідністю, усе необхідне під рукою, легше знайомитися, спілкуватися, створювати проекти, створити унікальну атмосферу молодості, творчості та навчання, контроль доступу та безпеки на території кампусу.

6.5. Семінари для викладачів щодо універсального дизайну навчання та адаптацій

Системне підвищення кваліфікації викладачів у сфері інклюзивного навчання є обов'язковою складовою кампанії. UDL-семінари та тренінги мають

охоплювати питання структурування курсу, створення доступних презентацій і текстів, використання різних форматів оцінювання, організацію роботи зі студентами з різними нозологіями.

Практична частина таких семінарів може базуватися на аналізі реальних кейсів: навчання студентів із порушеннями слуху чи зору, аутистичного спектра, порушеннями опорно-рухового апарату, дислексією тощо. Обговорення конкретних ситуацій допомагає переводити принципи UDL у зрозумілі педагогічні рішення.

Під час навчання важливо наголошувати, що адаптації не знижують академічних вимог, а змінюють формат доступу до матеріалу, дозволяючи студентам демонструвати результати без додаткових бар'єрів.

Для підтримки викладачів створюється електронний або друкований банк ресурсів: короткі настанови, чек-листи, відеолекції, приклади адаптованих завдань, алгоритми реагування у типових ситуаціях.

6.6. Лекції й дискусії для студентів щодо подолання стигми

Студентському середовищу варто запропонувати окремий блок освітніх заходів, спрямованих на осмислення явищ стигматизації, дискримінації та булінгу. Форматами можуть бути лекції, тематичні дискусії, інтерактивні заняття, кіноперегляди з обговоренням.

Доцільно залучати експертів з інклюзії, психологів, представників громадських організацій, а також студентів з ООП, готових поділитися власним досвідом. Безпосередні свідчення учасників освітнього процесу посилюють ефект таких зустрічей.

Студентські клуби й ініціативи можуть виступати співорганізаторами: розробляти теми, модерувати дискусії, готувати інформаційні матеріали. Регулярність і різноманітність форматів поступово формують у кампусі норму поважного ставлення до різноманіття.

Освітні інтервенції, спрямовані на подолання стигми та дискримінаційних практик у студентському середовищі, є ключовим компонентом інституційної політики інклюзивності.

Рекомендується впроваджувати цілісний комплекс лекційних та дискусійних заходів, спрямованих на інтеріоризацію студентами понять «стигма», «дискримінація», «соціальна ексклюзія» та «булінг». Тематичний блок має охоплювати такі концептуальні аспекти:

- соціально-психологічні механізми виникнення стигми (процеси категоризації, атрибуції, групових норм);
- індивідуальні та колективні наслідки стигматизації для студентів з різними нозологіями;
- структурні форми дискримінації у вищій освіті та специфіка їх проявів у студентському середовищі;
- базові принципи толерантності, інклюзивності та універсального дизайну в навчанні.

Освітні формати можуть включати лекції-конференції, тематичні дискусії, інтерактивні семінари, кейс-аналіз, а також кіноперегляди з подальшим науково-практичним коментарем. Використання мультимедійності сприяє залученню різних груп студентів та активізації когнітивної, емоційної та поведінкової складових навчання.

До проведення таких заходів доцільно залучати:

- фахівців з інклюзивної освіти та універсального дизайну в навчанні;
- практичних психологів, спеціалістів з профілактики булінгу, консультантів із психічного здоров'я;
- представників громадських і правозахисних організацій, що працюють у сфері недискримінації;
- студентів з особливими освітніми потребами, які за власним бажанням можуть надати наративні свідчення.

Участь здобувачів освіти з ООП у ролі спікерів, за умови дотримання етичних стандартів, підсилює автентичність освітнього процесу та сприяє деконструкції стереотипів.

Важливими суб'єктами формування інклюзивної культури ЗВО можуть виступати і студентські організації. Їх залучення до освітньої кампанії забезпечує:

- підвищення рівня прийнятності меседжів завдяки комунікації «рівний-рівному»;
- сприяння розвитку агентності студентів у питаннях недискримінації;
- продукування студентською спільнотою власних дискусійних тем, просвітницьких матеріалів та інтерактивних форматів;
- залучення широкої аудиторії, включно з неформальними групами та клубами інтересів.

Така участь сприяє інституціоналізації інклюзивних практик у межах студентського середовища та посиленню стійкості просвітницьких ініціатив.

При розробці лекцій і дискусій необхідно враховувати методичні акценти для різних нозологій:

- здобувачі освіти з порушенням слуху – забезпечити переклад жестовою мовою та субтитрування матеріалів;
- здобувачі освіти з порушенням зору – адаптовані презентації, озвучення матеріалів, відсутність візуальної перевантаженості;
- здобувачі освіти з РАС – чітка структура заходу, передбачуваність, уникнення сенсорних подразників;
- здобувачі освіти з порушенням ОРА – доступна локація, можливість дистанційного підключення;
- здобувачі освіти з ментальними порушеннями – безпечний, ненасильницький стиль дискусії, уникнення тригерних тем без попередження.

Ефективність інформаційно-освітніх інтервенцій зростає за умов системного впровадження. З огляду на це рекомендується забезпечити:

- циклічність заходів протягом навчального року;

- різноманітність освітніх форматів з урахуванням когнітивних стилів та потреб студентів;
- доступність заходів для різних нозологій (адаптовані матеріали, сурдопереклад, альтернативні форми подання інформації);
- інтеграцію теми подолання стигми в ширший контекст інклюзивної освітньої політики ЗВО.

Регулярність сприяє формуванню стійкої ціннісної норми, згідно з якою повага до людської гідності, різноманіття та індивідуальних освітніх потреб розглядається як базовий елемент університетської культури.

Реалізація циклу лекцій та дискусій спрямовується на забезпечення комплексного соціально-педагогічного ефекту:

- зниження рівня стигматизації та упередженості згідно з показниками когнітивного, емоційного та поведінкового компонентів;
- підвищення толерантності та інклюзивної компетентності студентів;
- покращення мікроклімату у студентських групах, зменшення ймовірності конфліктогенних ситуацій;
- підсилення ролі студентського активу в реалізації інклюзивної політики ЗВО;
- закріплення принципів соціальної справедливості та рівності можливостей у повсякденній практиці кампусу.

6.7. Психологічна підтримка та профілактика конфліктів у студентських групах

Психологічна служба закладу вищої освіти виконує важливу функцію у супроводі студентів з ООП та їхніх академічних груп. Індивідуальні консультації, програми адаптації, групи підтримки допомагають зменшити стресові навантаження та полегшити включення в навчальне середовище.

Випадки конфліктів, булінгу, ізоляції потребують окремих протоколів реагування. Психологи, куратори груп і адміністрація мають володіти навичками медіації, фасилітації групових обговорень і профілактичної роботи з колективом.

До плану роботи служби доцільно включати програми розвитку емоційної компетентності, навичок ненасильницької комунікації, управління конфліктами. Наявність таких програм позитивно впливає на загальний психологічний клімат у кампусі.

Доступ до психологічної підтримки має бути зрозумілим і безбар'єрним: публічний графік роботи, можливість онлайн-звернення, за потреби – анонімні лінії допомоги.

Психологічна підтримка – це вид допомоги, яку надають кваліфіковані фахівці особистості чи групі осіб у кризових ситуаціях, для зняття стресу та покращення стану через консультації, корекцію або психотерапію та підтримка в складних життєвих ситуаціях для підтримки, зняття психоемоційного напруження, покращення якості життя і соціальної адаптації.

Головним завданням психологічної підтримки є психологічний супровід освітнього процесу та реалізація низки заходів профілактичного, корекційного та навчально-просвітницького характеру.

У сучасних закладах вищої освіти навчаються особи із різними типами нозологій (порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелектуальні та психоемоційні порушення, розлади спектра аутизму тощо) і тому є необхідність системного підходу до психологічної підтримки та профілактики конфліктів, зокрема через інформаційно-освітні кампанії, спрямовані на формування культури поваги, толерантності та конструктивної комунікації.

Основними профілактичними заходами психологічної підтримки з метою формування безпечного та сприяючого освітнього середовища є:

- розміщення інформаційних стендів з правилами взаємодії та поведінки у випадку стресу чи конфлікту.
- проведення адаптаційної зустрічі-практикуму «Як працювати в різнотипних групах».
- створення доступного фізичного й комунікативного середовища для студентів усіх нозологій.

Особливостями профілактичних заходів з урахуванням нозологій є наступні для:

- студентів з порушенням слуху: забезпечення сурдоперекладу, використання візуальних матеріалів.
- студентів з порушенням зору: аудіоматеріали, тактильні маркери, чіткі словесні інструкції.
- студентів з порушеннями опорно-рухового апарату: доступність аудиторій, зручні маршрути пересування.
- студентів із розладами спектра аутизму: передбачуваність розкладу, чіткість правил, можливість «тихих зон».

Основу конфліктних ситуацій у групі між окремими людьми становить зіткнення між протилежними інтересами, думками, цілями, різними уявленнями про спосіб їх досягнення.

Основними напрямками роботи у супроводі та консультуванні внаслідок конфліктів у студентських групах можуть бути наступні заходи:

- навчальні семінари для кураторів груп щодо роботи зі студентами з різними нозологіями.
- індивідуальні консультації психолога щодо переживання стресу, особистісних труднощів, адаптації та міжособистісних взаємин.
- групові тренінги емоційної стійкості, саморегуляції, управління стресом.

Нерідко під час навчально-виховного процесу виникають невиправдані нервово-психічні проблеми молоді, якщо недостатньо враховувати психологічні особливості студентів. А це вимагає проведення конкретних заходів профілактики негативних явищ у студентських групах з метою вчасного вирішення міжособистісних суперечностей і конфліктів, які завжди пов'язані з емоційним напруженням та відчуттям внутрішнього дискомфорту, що в

подальшому впливає на результати навчання, нервові виснаження, невроз та поведінку.

Практичні напрями профілактики конфліктів у студентських групах включають, в першу чергу, створення сприятливого психологічного клімату, розвиток комунікативних навичок (уважне слухання, «Я-повідомлення», самоконтроль); проведення інтерактивних лекцій («Ненасильницьке спілкування»; «Емпатія та толерантність у студентському середовищі»); розробка буклетів та відеороликів про правила поваги та етичної взаємодії; формування високої організаційної культури та спільної відповідальності за престиж групи; а також справедливе врегулювання суперечок через компроміс та співпрацю замість боротьби, зосереджуючись на проблемі, а не особистостях. Для студентів із порушення слуху важлива візуальна інструкція та жестова підтримка.

Суттєво вчасно розпізнавати та усувати причини конфліктів, а також навчати студентів конструктивно висловлювати незгоду. Ефективно допомагають студентам мирно вирішувати суперечки, вчитися слухати, знаходити спільні рішення – це тренінги з медіації та конструктивного розв'язання суперечок розвиваючи у них емоційний інтелект та навички комунікації. *Навички з медіації та практичні вправи допомагають примиренню серед української молоді.*

Зміст тренінгів:

- поняття конфлікту, стадії його розвитку.
- методи деескалації напружених ситуацій.
- навчання студентських лідерів медіаційним технікам.

Зміст практичних вправ:

- «Рольові ситуації» – моделювання типових студентських конфліктів (черга в гуртожитку, розподіл ролей у проєкті, непорозуміння в групових чатах).
- Для студентів з із розладами спектра аутизму – використання зрозумілих сценарних карток з алгоритмами поведінки.

Важливу роль в запобіганні конфліктам відіграє залучення кураторів академічних груп шляхом проведення щомісячних кураторських годин з елементами діагностики настроїв у групі, проведення моніторингу соціально-психологічного клімату за допомогою анкет та опитувань та впровадження «скриньки довіри» – у цифровому та офлайн форматі.

Очікуваними результатами від впровадження профілактичних заходів психологічної підтримки з метою формування безпечного та сприяючого освітнього середовища є:

- підвищення психологічної безпеки студентів.
- зменшення кількості конфліктних ситуацій у групах.
- посилення культури взаємоповаги та інклюзії.
- підвищення рівня компетентності викладачів і кураторів.
- поліпшення адаптації студентів з різними нозологіями до освітнього процесу.

Війна в Україні продовжує спустошувати людські життя та громади, але мають бути місця, де молодь може навчатися знаходити мирні рішення та вирішувати суперечки.

6.8. Моніторинг ставлень студентів і персоналу

Заклад вищої освіти забезпечує регулярний моніторинг ставлень до студентів з ООП та оцінку ефективності реалізованих заходів. Інструментами можуть бути анонімні опитування, фокус-групи, інтерв'ю, аналіз звернень до адміністрації та психологічної служби.

Моніторинг охоплює, зокрема, участь студентів з ООП у навчальній і позанавчальній активності, частоту та характер конфліктних ситуацій, рівень поінформованості про доступні послуги. Отримані дані дозволяють коригувати кампанію, посилювати окремі її елементи або доповнювати новими інструментами.

Доцільно запровадити механізми пропозицій від студентів і персоналу щодо вдосконалення інклюзивного середовища. Узагальнені результати моніторингу доцільно публікувати для всієї університетської спільноти, що підвищує прозорість і підзвітність інституційних рішень.

Метою моніторингу є отримання достовірної, систематизованої та практично значущої інформації про ставлення здобувачів освіти і персоналу до студентів з особливими освітніми потребами (ООП), виявлення бар'єрів в інклюзивному освітньому середовищі та оцінювання ефективності впроваджених заходів. Практичний акцент моніторингу полягає у формуванні основи для прийняття управлінських рішень, удосконалення адаптацій, підвищення професійної компетентності персоналу та покращення якості освітніх послуг для здобувачів освіти з ООП.

Моніторинг має забезпечувати вирішення таких практичних завдань:

1. Визначення рівня толерантності та готовності до взаємодії здобувачів освіти і викладачів зі студентами з різними видами нозологій.
2. Виявлення проблемних ситуацій, включно з конфліктами, ознаками соціальної ізоляції, випадками булінгу або непрямой дискримінації.
3. Оцінювання доступності освітнього середовища, а саме: навчальних матеріалів, інфраструктури, цифрових ресурсів та комунікацій.
4. Моніторинг поінформованості про інклюзивні послуги, адаптації, роботу інклюзивного центру і психологічної служби.
5. Визначення динаміки участі здобувачів освіти з ООП у навчальній і позанавчальній активності, гуртках, студентському самоврядуванні.
6. Оцінювання ефективності проведених тренінгів та інформаційних кампаній, зокрема їх впливу на зміну поведінки та ставлень.
7. Формулювання практичних рекомендацій для корекції, посилення чи переорієнтації окремих елементів інформаційно-освітньої кампанії.

Для забезпечення практичності та достовірності моніторинг ставлень студентів і персоналу доцільно проводити комплексно із застосуванням різних методів:

1. Анонімні онлайн-опитування

- швидкий спосіб охопити велику кількість учасників;
- питання формуються з урахуванням різних нозологій;
- використовується шкала Лікерта (1–5 балів).

2. Фокус-групи

- проводяться зі здобувачами освіти, викладачами, кураторами груп;
- особлива увага до бар'єрів у взаємодії та випадків прихованої

стигматизації.

3. Індивідуальні інтерв'ю

- зі здобувачами освіти з ООП добровільно;
- аналізуються труднощі у навчанні, взаємодії, участі в студентському житті.

4. Аналіз звернень до адміністрації, інклюзивного центру і психологічної служби

- фіксується частота звернень, тематика, повторюваність проблем;
- аналізується кількість прохань щодо адаптацій, медіації конфліктів.

5. Спостереження у групах

- проводиться психологом або куратором;
- оцінюється атмосфера взаємопідтримки, рівень інтеграції здобувачів освіти з ООП.

Для забезпечення ефективного моніторингу ставлень студентів і персоналу рекомендуємо адаптувати інструменти моніторингу з урахуванням нозологій:

- аудіоверсії опитувань для порушень зору;
- субтитри та письмові інструкції для порушень слуху;
- прості речення та іконки для легких інтелектуальних порушень;
- візуальні шкали настрою для здобувачів освіти з РАС;
- гнучкий графік для хронічних захворювань.

Обробка результатів рекомендується здійснювати з урахуванням кількісних і якісних показників.

1. Кількісна обробка

- підрахунок середніх значень за шкалами;
- порівняння динаміки «до» та «після» заходів;
- побудова графіків толерантності, рівня поінформованості, соціальної інтеграції.

2. Якісний аналіз

- контент-аналіз відповідей фокус-груп та інтерв'ю;
- класифікація бар'єрів і проблем;
- виявлення повторюваних патернів поведінки у групах.

3. Підготовка рекомендацій

- коригування плану інклюзивних заходів;
- планування додаткових тренінгів або консультацій;
- оновлення інформаційних матеріалів;
- розширення адаптацій для окремих нозологій.

4. Публічне представлення результатів

- інфографіка або короткі звіти для спільноти інституту та коледжу;

– презентації на засіданнях вченої ради або студентського самоврядування;

– рекомендаційні листи для факультетів та відділень.

У таблиці 6.1. наведено типові індикатори моніторингу ставлень студентів і персоналу.

Таблиця 6.1

Індикатори моніторингу

Категорія індикаторів	Опис індикатора	Метод збору даних	Частота моніторингу	Практичне значення
1. Ставлення та толерантність	Рівень позитивного ставлення до здобувачів освіти з ООП (за шкалою 1–5)	Опитування	2 рази на рік	Визначає необхідність тренінгів з інклюзії
	Прояви прихованої стигматизації	Фокус-групи, інтерв'ю	Щорічно	Показує ризики булінгу та ізоляції
2. Участь у студентському житті	Частка здобувачів освіти з ООП, що беруть участь у гуртках, проектах	Дані деканатів, відділень, опитування	Щосеместру	Оцінює рівень соціальної інтеграції
	Участь у студентському самоврядуванні	Аналіз активностей	Щорічно	Показує рівень включеності в управління
3. Академічна взаємодія	Доступність навчальних матеріалів	Опитування, аудит	Щосеместру	Виявляє потребу у адаптаціях
	Частота використання адаптованих ресурсів	Звіти інклюзивного центру	Щосеместру	Дозволяє планувати ресурси
4. Конфліктні ситуації	Кількість скарг, випадків булінгу	Дані психологічної служби	Щосеместру	Дозволяє вчасно реагувати
	Наявність ознак соціальної ізоляції	Спостереження	Щомісяця	Показує потребу у втручанні
5. Поінформованість про послуги	Рівень знань про адаптації та підтримку (1–5)	Опитування	2 рази на рік	Визначає ефективність інформаційних кампаній
	Кількість переходів за QR-матеріалами	Аналітика	Постійно	Вимірює ефективність комунікації
6. Звернення за підтримкою	Кількість звернень до інклюзивного центру	Реєстр звернень	Щомісяця	Показує активність та бар'єри здобувачів освіти
	Теми запитів (адаптації, конфлікти, психологічна підтримка)	Контент-аналіз	Щосеместру	Визначає реальні потреби здобувачів освіти

7. Ефективність заходів кампанії	Рівень задоволеності тренінгами (1–5)	Опитування учасників	Після заходів	Дозволяє коригувати зміст і методи
	Зміна ставлень після кампанії	Опитування «до» і «після»	Щороку	Показує загальний ефект ініціативи

У *Додатках Е-У* наведено приклади анкет для моніторингу ставлення здобувачів освіти і персоналу до студентів з особливими освітніми потребами, виявлення бар'єрів в інклюзивному освітньому середовищі (за нозологіями) та оцінювання ефективності впроваджених заходів.

7. КЛЮЧОВІ НАПРЯМИ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМПАНІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЩОДО ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ

7.1. Інформаційна політика підтримки ветеранів та концепція «veteran-friendly community & campus»

Територіальній громаді й закладам вищої освіти доцільно узгодити спільну інформаційну політику підтримки ветеранів з інвалідністю, яка окреслює принципи поваги, недискримінації, визнання заслуг та етичної взаємодії. Для університетів це може бути політика «veteran-friendly campus», для громади – комплексна політика «ветеран у громаді», що діє в межах ширшої стратегії безбар'єрності.

У змісті політики доцільно зафіксувати:

- стандарти мови й комунікації щодо ветеранів (уникнення патерналізму, стигматизуючих висловлювань, надмірного акценту на інвалідності);
- процедури адаптації освітнього процесу (для ЗВО) та доступу до послуг (для громади);
- алгоритми звернення по допомогу, у тому числі в ситуаціях бойової травми, ПТСР, змішаних нозологій;
- базовий перелік сервісів, програм реабілітації, перекваліфікації та соціальної адаптації.

Інформаційна політика має бути доступною у відкритому цифровому форматі, простою для сприйняття, адаптованою для осіб із сенсорними й когнітивними порушеннями. Доцільно створити єдиний цифровий портал/розділ («Ветеран у громаді», «Veteran-friendly campus»), де зібрані сервіси, контакти, інструкції, новини та часті запитання.

Слід активно залучати працівників закладів вищої освіти (ЗВО) та громадських служб до тренінгів і воркшопів, де вони будуть відпрацьовувати основні стандарти взаємодії з ветеранами. Необхідно, щоб комунікаційні матеріали, такі як пам'ятки та інфографіка, були максимально простими та доступними, що значно полегшить дотримання політики в повсякденному спілкуванні. Залучення самих ветеранів до тестування цих матеріалів допомагає зробити їх більш чіткими та зрозумілими, що сприяє уникненню непорозумінь і створенню комфортного середовища для всіх учасників.

Особливістю інформаційної політики з боку ТГ і ЗВО має бути ініціатива щодо звернень до ветеранів та пошук можливостей допомоги та надання підтримки. Дуже часто в силу психічного стану та інших обставин ветерани не звертаються до відповідних інституцій, особливо в сільській місцевості. За таких обставин дуже важливо інформувати суспільство через соціальні мережі, ЗМІ, особисті контакти, фахівців супроводу тощо про можливості допомоги і супроводу ветеранів.

7.2. Комунікаційна інфраструктура територіальної громади та ЗВО для підтримки ветеранів з інвалідністю

На рівні громади важливо розвивати офіси ветеранів як фізичні простори комплексної підтримки, де надаються соціальні, правові, психологічні й інформаційні послуги за принципом «єдиного вікна». Приміщення та сервіси таких офісів мають відповідати вимогам просторової і цифрової доступності.

У закладах вищої освіти доцільно створювати Центри ветеранського розвитку, офіси студентської підтримки, консультаційні центри й психологічні кабінети, інтегровані в загальну систему супроводу студентів. Ці структури виконують функцію внутрішніх «точок входу» для ветеранів-студентів.

Координаційну роль у ЗВО та громаді виконують відповідальні особи: координатор з питань ветеранів (або розширені повноваження координатора інклюзії), який підтримує ветеранів, консультує викладачів і адміністраторів, координує взаємодію з медичними закладами, службами зайнятості, ветеранськими та громадськими організаціями.

Комунікаційна інфраструктура має включати цифрові сервіси: адаптовані сайти, каталоги послуг, електронні кабінети ветеранів, форми онлайн-звернень, чат-підтримку. Для ефективності системи важливо налагодити регулярну комунікацію з ветеранськими спільнотами й організаціями, залучаючи їх до планування та оцінювання політик.

Координатори мають регулярно проводити наради для обміну інформацією та виявлення проблемних ситуацій, що дозволяє оперативно реагувати на потреби ветеранів. Частиною є забезпечення доступу до цифрових сервісів, які мають бути протестовані на реальних ветеранах з різними фізичними обмеженнями, такими як порушення зору, слуху чи моторики. Це дозволить створити по-справжньому доступні і зручні сервіси, які відповідають потребам усіх ветеранів, а не лише формально відповідати стандартам доступності.

7.3. Інформаційне забезпечення доступу до медичних, реабілітаційних, психологічних та освітніх послуг

Окремим блоком інформаційно-освітньої кампанії є систематизація даних про медичні, реабілітаційні, психологічні й освітні послуги для ветеранів з інвалідністю. На рівні громади варто підготувати зрозумілі буклети, онлайн-карти, довідники та відеоінструкції, у яких зазначаються маршрути направлення, години прийому, контакти фахівців, перелік необхідних документів, інформація про умови отримання пільг та компенсацій, доступність приміщень для осіб з інвалідністю, перелік доступних послуг.

Заклади вищої освіти відповідають за інформування щодо освітніх сервісів: консультаційні тьюторські центри, можливості академічних перерв, адаптації у навчальному процесі, доступні формати навчання (дистанційний, змішаний, гнучкі графіки). Важливо забезпечити орієнтаційні сесії для ветеранів, які вперше або повторно входять в освітнє середовище після служби, а також оперативне інформування про доступні програми підтримки, гранти та стипендії для ветеранів і їх сімей.

Інформація про ментальне здоров'я та психологічну підтримку має бути виокремлена в окремий блок: послуги психологів, групи підтримки, програми для подолання ПТСР, мобільні команди, кризові інтервенції. Комунікація щодо звернення по психологічну допомогу має сприяти зменшенню стигми та сприйматися як нормальна практика самодопомоги, а також містити поради щодо збереження емоційної стійкості та самоорганізації.

Інформаційне забезпечення медичної та фізичної реабілітації має включати лаконічні матеріали про маршрути отримання послуг, перелік процедур і можливості відновлення вдома (буклети, відеоінструкції, онлайн-платформи, контакти фізичних терапевтів).

Систематизація даних про реабілітаційні центри, протези, ортези та технічні засоби допомоги допомагає особам з інвалідністю швидко орієнтуватися в доступних програмах (електронні каталоги, інфографіки, інтерактивні карти).

Інформаційний блок про адаптивний спорт має показувати можливості участі у спортивних секціях і змаганнях, види спорту, рівні навантажень та рівень безбар'єрності (розклади секцій, відеопрезентації, контакти тренерів).

Поширення матеріалів про користь фізичної активності підтримує мотивацію осіб з інвалідністю до регулярних занять (історії успіху, рекомендації фахівців, інформаційні кампанії).

Оновлення таких інформаційних ресурсів здійснюється у співпраці з медичними закладами, реабілітаційними центрами, ІРЦ, психологічними службами, профільними НУО, спортивними федераціями та українським центром з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт», щоб зберігати їх актуальність і відповідність потребам ветеранів чи осіб з інвалідністю різних нозологій.

Найефективнішими є комбіновані формати інформаційних матеріалів, які включають як друковані довідники, так і онлайн-ресурси. Ветерани часто виявляють більшу прихильність до покрокових інструкцій та відеоуроків, які детально пояснюють, як користуватися послугами, заповнювати документи або записуватися на прийом. Програми підтримки повинні акцентувати увагу на тому, що звернення по допомогу є нормою, а не винятковою ситуацією.

Окремим блоком інформаційно-освітньої кампанії є систематизація даних про медичні, реабілітаційні, психологічні й освітні послуги для ветеранів з інвалідністю. На рівні громади варто підготувати зрозумілі буклети, онлайн-карти, довідники та відеоінструкції, де зазначаються маршрути направлення, години прийому, контакти фахівців, перелік необхідних документів, інформація про умови отримання пільг та компенсацій, доступність приміщень для осіб з інвалідністю, перелік доступних послуг.

Заклади вищої освіти відповідають за інформування щодо освітніх сервісів: консультаційні тьюторські центри, можливості академічних перерв, адаптації у навчальному процесі, доступні формати навчання (дистанційний, змішаний, гнучкі графіки). Важливо забезпечити орієнтаційні сесії для ветеранів, які вперше або повторно входять в освітнє середовище після служби, а також оперативне інформування про доступні програми підтримки, гранти та стипендії для ветеранів і їх сімей.

Інформація про ментальне здоров'я та психологічну підтримку має бути виокремлена в окремий блок: послуги психологів, групи підтримки, програми для подолання ПТСР, мобільні команди, кризові інтервенції. Комунікація щодо звернення по психологічну допомогу має сприяти зменшенню стигми та сприйматися як нормальна практика самодопомоги, а також містити поради щодо збереження емоційної стійкості та самоорганізації.

Інформаційне забезпечення медичної та фізичної реабілітації має включати лаконічні матеріали про маршрути отримання послуг, перелік процедур і можливості відновлення вдома (буклети, відеоінструкції, онлайн-платформи, контакти фізичних терапевтів).

Систематизація даних про реабілітаційні центри, протези, ортези та технічні засоби допомоги допомагає особам з інвалідністю швидко орієнтуватися в доступних програмах (електронні каталоги, інфографіки, інтерактивні карти).

Інформаційний блок про адаптивний спорт має показувати можливості участі у спортивних секціях і змаганнях, види спорту, рівні навантажень та рівень безбар'єрності (розклади секцій, відеопрезентації, контакти тренерів).

Поширення матеріалів про користь фізичної активності підтримує мотивацію осіб з інвалідністю до регулярних занять (історії успіху, рекомендації фахівців, інформаційні кампанії).

Оновлення таких інформаційних ресурсів здійснюється у співпраці з медичними закладами, реабілітаційними центрами, ІРЦ, психологічними службами, профільними НУО, спортивними федераціями та українським центром з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт», щоб зберігати їх актуальність і відповідність потребам ветеранів чи осіб з інвалідністю різних нозологій.

7.4. Індивідуальні освітні траєкторії та перекваліфікація ветеранів з інвалідністю

Заклади вищої освіти та територіальні громади мають скоординовано інформувати ветеранів про можливості продовження освіти і перекваліфікації: академічні програми у ЗВО, короткі професійні курси, програми центрів зайнятості, приватних освітніх платформ. Для багатьох ветеранів йдеться не лише про нові компетентності, а й про зміну професійної ідентичності.

У ЗВО доцільно запровадити механізм індивідуальних освітніх траєкторій для ветеранів з інвалідністю: гнучкі форми навчання, адаптовані види контролю, можливість подовжених дедлайнів, індивідуального графіка відвідування, врахування реабілітаційних процедур. Консультації з освітніми тьюторами або координаторами інклюзії допомагають ветерану обрати оптимальний формат.

Необхідні прості інформаційні довідники: як оформити індивідуальний графік, як ініціювати адаптацію, як скористатися академічною перервою з медичних причин, які підтвердні документи потрібні. Для підтримки навігації варто використовувати адаптовані електронні системи вибору курсів і планування траєкторії з простими інтерфейсами, текстовими поясненнями, можливістю використання допоміжних технологій.

Громади зі свого боку забезпечують інформування про програми перекваліфікації, ярмарки професій, зустрічі з роботодавцями, де ветерани можуть отримати консультації щодо ринку праці, доступних професій та вимог до кваліфікації.

Постійний супровід тьюторів або менторів, які допомагають орієнтуватися в академічних процедурах і виборі курсів, значно полегшує процес навчання. Для тих, хто хоче змінити професію, ефективними є зустрічі з роботодавцями в реальному форматі, а не лише онлайн. Ярмарки вакансій та професійні орієнтаційні заходи у форматі «живого спілкування» допомагають ветеранам знайти реальні можливості для кар'єрного зростання.

7.5. Кар'єрна підтримка, ветераноінклюзивна економіка та ветеранське підприємництво

Кар'єрний компонент інформаційно-освітньої кампанії реалізується спільно громадами і ЗВО. Університетські кар'єрні центри надають ветеранам консультації щодо пошуку роботи, підготовки резюме, проходження співбесід, можливостей стажування. Сервіси мають бути адаптовані до специфічних потреб ветеранів з інвалідністю.

На рівні громади доцільно формувати ветераноінклюзивну економіку: підтримувати бізнеси, що належать ветеранам, та роботодавців, які створюють адаптовані робочі місця. Інструментами можуть бути каталоги ветеранських підприємств, локальні відзнаки, інформаційні кампанії про ветерансько-дружні компанії.

Університети здатні розвивати програми підтримки ветеранського підприємництва: тренінги з бізнес-планування, менторські програми, консультації щодо грантів і кредитних інструментів. Партнерства з бізнесом дозволяють створювати спеціальні вакансії, стажування й інкубаційні програми.

Інформаційні кампанії мають висвітлювати успішні кейси ветеранського працевлаштування та підприємництва, підкреслюючи сильні сторони ветеранів – дисципліну, відповідальність, навички командної взаємодії й лідерства. Такий підхід зменшує упередження роботодавців та активізує економічний потенціал громади.

Для розвитку ветеранських підприємств необхідна підтримка з боку менторів з реального бізнесу, доступ до фінансових інструментів — грантів та кредитів, що допомагають підприємцям реалізовувати свої ідеї. Інформаційні кампанії, що висвітлюють реальні історії успіху ветеранів, сприяють зниженню недовіри серед роботодавців і надихають інших ветеранів на започаткування власних підприємств.

7.6. Антистигматизаційні та просвітницькі кампанії, позиціонування ветеранів як активних учасників спільноти

Антистигматизаційний компонент кампанії передбачає цілеспрямовану роботу з міфами й упередженнями щодо ветеранів, зокрема тих, хто має інвалідність. Просвітницькі матеріали зорієнтовані на спростування образів

«агресивних» чи «нездатних працювати» ветеранів, а також на пояснення природи бойових травм і можливостей реабілітації.

В сучасних умовах процес соціальної та економічної інклюзії ветеранів – це двосторонній процес, де не лише ветерани мають бути готові до включення в суспільні відносини, але й наше суспільство також має бути готове до цього. Тому цілеспрямована робота щодо антистигматизаційного компоненти мають проводитися постійно і охоплювати якнайширше коло соціуму.

У громадах і ЗВО можуть проводитися публічні лекції, дискусії, кінопокази з обговоренням, зустрічі ветеранів з молоддю, працівниками соціальних служб, освітянами. Реальні історії життя після служби, участь ветеранів у бізнесі, освіті, громадській діяльності подаються як приклади активної соціальної ролі.

Університети відіграють особливу роль у позиціонуванні ветеранів як повноправних учасників академічної спільноти. Залучення до студентського самоврядування, культурних, спортивних, наукових і волонтерських проєктів знижує ризик ізоляції та формує нову нормальність — ветерани як один із ресурсів розвитку університету, а не «група в потребі».

Комунікаційна політика має уникати як героїзації з елементами романтизації травматичного досвіду, так і редукції ветеранів до ролі «отримувачів допомоги». Баланс досягається через акцент на компетенціях, досвіді та активній участі у житті громади і ЗВО.

Інтерактивні формати, такі як дискусії, круглі столи, кінопокази з обговоренням, зустрічі ветеранів з молоддю, дозволяють зруйнувати стереотипи та налагодити відкритий діалог. Ветерани повинні брати участь не лише як об'єкти допомоги, а й як експерти, спікери та активні учасники процесів. Це сприяє підвищенню рівня розуміння і прийняття ветеранів в суспільстві.

7.7. Просторова та цифрова безбар'єрність як спільне інформаційне послання

Безбар'єрна інфраструктура громади та кампусів закладів вищої освіти виконує подвійну функцію: створює реальні умови доступу та транслює інформаційний сигнал про пріоритет інклюзії. Доступні входи, ліфти, санвузли, навігаційні системи, адаптовані аудиторії, інклюзивні спортивні й культурні простори є складовою комунікаційного поля підтримки ветеранів з інвалідністю.

У цифровому середовищі важливо забезпечити доступність офіційних сайтів, навчальних платформ, електронних сервісів: структурований контент, адаптований дизайн, субтитри, текстові дублювання, можливість роботи з екранними читачами, зрозумілі покрокові інструкції.

Маркування доступних об'єктів у громаді та на кампусі – наліпки, інформаційні таблички, інтерактивні карти — одночасно виконує навігаційну й інформаційно-символічну функцію. Такі рішення доцільно інтегрувати в інформаційно-освітні кампанії як підтвердження практичних змін.

Необхідно маркувати доступні локації у громаді та університетах за допомогою наліпок, інтерактивних карт та стендів. Це допоможе ветеранам орієнтуватися в просторі і швидко знаходити потрібні сервіси. В університетах

необхідно використовувати адаптовані платформи для запису на консультації та заходи, що підтримують екранні читачі і дублювання тексту. Створюється безбар'єрне середовище як фізично, так і цифрово.

7.8. Інформаційна підтримка сімей ветеранів

Сім'ї ветеранів – ключовий суб'єкт успішної реабілітації, тому кампанія громади й ЗВО має включати окремий блок інформаційної підтримки родин. До нього належать відомості про соціальні, психологічні, медичні й освітні сервіси, доступні членам сім'ї, а також алгоритми звернення.

Доцільно готувати спеціальні порадики для партнерів, батьків, дітей ветеранів: рекомендації щодо взаємодії у повсякденному житті, розпізнавання ознак стресу, підтримки у періоди загострення симптомів, балансування ресурсів родини.

Громади та ЗВО можуть організовувати групи психологічної підтримки для членів родин, тренінги з навичок подолання стресу, консультаційні дні для сімей ветеранів-студентів. Інформування про такі можливості здійснюється через офіційні сайти, офіси ветеранів, університетські канали, соціальні мережі.

Залучення членів родин до публічних заходів, консультаційних платформ і обговорень політик підсилює їхню суб'єктність у системі підтримки, а також робить комунікацію більш реалістичною та чутливою до повсякденних викликів, з якими стикається родина ветерана.

Практика показує, що живі групи підтримки, тренінги з подолання стресу та спеціальні дні відкритих дверей для родин ветеранів дозволяють ефективніше залучити їх до процесу підтримки та допомоги. Родини повинні мати можливість отримати необхідну інформацію і консультації, щоб краще розуміти потреби ветеранів і справлятися з викликами, що виникають у процесі їхньої реабілітації.

7.9. Партнерські ініціативи територіальної громади та ЗВО у сфері ветеранської політики

Ефективна підтримка ветеранів з інвалідністю потребує мультисекторальної взаємодії. Територіальним громадам та закладам вищої освіти доцільно розглядати себе як партнерів у формуванні спільного простору політик.

Спільні інформаційні й освітні ініціативи можуть охоплювати конференції, круглі столи, дослідницькі проекти, вебінари, літні школи, присвячені ветеранській тематиці. ЗВО здатні виконувати функцію аналітичних центрів, які збирають дані, моделюють сценарії підтримки й готують рекомендації для органів місцевого самоврядування.

Партнерська участь у грантових програмах (інфраструктурні проекти, реабілітація, перекваліфікація, ментальне здоров'я, соціальне підприємництво) дає можливість залучати додаткові ресурси та масштабувати успішні практики.

Обмін досвідом між громадами та університетами, формування мережі «vet-friendly community & campus» створюють умови для поширення

інноваційних рішень і підвищення стандартів ветеранської політики на національному рівні.

Робочі групи мають регулярно проводити планування заходів і оцінку їхньої ефективності. Спільні грантові проекти та ініціативи допомагають масштабувати успішні практики та забезпечувати стійкий розвиток ветеранських програм на рівні громади та університету.

Співпраця з ветеранськими організаціями є фундаментальною основою ефективної ветеранської політики і має бути інтегрована у всі партнерські ініціативи громад та ЗВО. Як ключові стейкхолдери, вони представляють інтереси ветеранів, глибоко розуміють їхні актуальні потреби та мають прямий зв'язок зі спільнотою. Їхня унікальна експертиза та довіра забезпечують релевантність та успішну реалізацію програм соціальної адаптації та підтримки, а їхня участь є критичною для створення інклюзивного середовища в освітніх закладах та громадах.

Дієвим шляхом такого залучення є робота із сім'ями ветеранів через здобувачів ЗВО, які походять з таких родин.

8. СИСТЕМА МОНІТОРИНГУ

Система моніторингу є ключовим інструментом оцінювання ефективності реалізації інформаційно-освітньої кампанії, спрямованої на зменшення рівня стигматизації здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП), посилення сприйняття інклюзії у громаді та закладах вищої освіти, а також удосконалення розвитку інституцій для забезпечення безбар'єрності. Моніторинг забезпечує безперервний збір, аналіз і використання даних для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, корекції стратегії та вдосконалення інклюзивних практик.

Мета та завдання моніторингу

Основною метою моніторингу є: оцінка рівня прийняття та ставлення до осіб з ООП у ЗВО та громаді, визначення ефективності інформаційно-освітніх заходів, виявлення бар'єрів та потреб, а також формулювання доказової бази для управлінських рішень і корекції програм підтримки.

Основні завдання:

- забезпечення зворотнього зв'язку зі стейкхолдерами (здобувачами, викладачами, адміністрацією, громадою);
- відстеження змін рівня прийняття та ставлення до осіб з ООП у ЗВО та громаді;
- аналіз рівня доступності освітніх, інформаційних та інфраструктурних ресурсів для осіб з інвалідністю;
- оцінка ефективності інформаційно-освітніх заходів, спрямованих на зменшення стигматизації;
- виявлення бар'єрів, потреб та проблемних зон у забезпеченні інклюзивності;
- визначення ефективності партнерської взаємодії громади, ЗВО, бізнесу та НУО;
- формування доказової бази для прийняття управлінських рішень, удосконалення інклюзивної політики, планування та корекції програм підтримки.

Об'єкти моніторингу:

1. Рівень стигматизації та толерантності у ЗВО та громаді;
2. Знання та обізнаність щодо питань інклюзії;
3. Ставлення здобувачів, викладачів, громади до інклюзивних практик;
4. Якість та охоплення інформаційно-освітньої кампанії (кількість подій, охоплених аудиторій, медіаактивність);
5. Участь студентів з ООП у навчанні та студентському житті;
6. Доступність інфраструктури (кампуси, гуртожитки, бібліотеки, ІТ-сервіси);
7. Доступність інформаційно-освітніх матеріалів (універсальний дизайн навчання, адаптація матеріалів);

8. Медіапростір: наративи, тональність комунікації, реакція суспільства;
9. Інституційна політика ЗВО у сфері інклюзії та підтримки здобувачів з ООП.

Відповідальні суб'єкти моніторингу: структурні підрозділи ЗВО (психологічна служба, служба підтримки студентів, відділ забезпечення якості освіти тощо); студентське самоврядування; органи місцевого самоврядування; ІРЦ та служби соціального захисту; громадські організації; експертні групи тощо. Відповідальні визначаються локальними документами громади чи ЗВО.

Принципи проведення моніторингу

- Доступність — інструменти моніторингу повинні бути адаптованими для всіх груп користувачів;
- Етичність — дотримання прав осіб з інвалідністю, забезпечення конфіденційності та культури етичного спілкування;
- Об'єктивність — використання достовірних методів збору й аналізу даних та запобігання будь-яким формам упередженості чи суб'єктивності;
- Прозорість — відкритість результатів для громади й учасників освітнього процесу;
- Регулярність і системність – періодичний збір даних за визначеним графіком.
- Комплексність – охоплення нормативного, соціального, психологічного, інфраструктурного та інформаційного аспектів.
- Сталий розвиток — моніторинг як довготривалий, а не разовий процес.

Методи та інструменти моніторингу

- онлайн- та офлайн-опитування (анкети та опитувальники онлайн і паперові, у т.ч. адаптовані до різних нозологій, QR-коди після заходів);
- глибинні інтерв'ю з представниками ключових фокус-груп (здобувачі з ООП, здобувачі з нормативним розвитком, викладачі, громадські активісти);
- спостереження як систематичний збір інформації шляхом фіксації поведінки, подій або процесів у реальних умовах (взаємодія, комунікація, залученість до спільних заходів);
- аудит доступності інфраструктури та навчальних матеріалів (кампус, карти бар'єрів і доступності, субтитри, аудіоописи, проста мова, контрастність, шрифти);
- аналіз цифрового контенту (кількість переглядів/лайків/коментарів; аналіз настрою (тональності) коментарів; кількість поширень матеріалів);
- картка оцінки заходів інформаційної кампанії;
- Check-list оцінки інклюзивності ЗВО (аналіз документів та інституційних політик ЗВО);
- аналіз комунікацій/запитів від учасників.

Ключові індикатори моніторингу:

Кількісні індикатори:

- кількість заходів та охоплених учасників;
- кількість студентів з ООП, які навчаються у ЗВО;
- кількість ветеранів з інвалідністю, які скористалися послугами;
- кількість партнерських проєктів;
- кількість залучених партнерських установ/громадських організацій;
- частка студентів та викладачів, що демонструють позитивні зміни у ставленні до інклюзії;
- кількість звернень студентів з ООП до служб підтримки;
- охоплення інформаційних матеріалів у соцмережах;
- кількість освітніх курсів/подій із врахуванням універсального дизайну;
- кількість адаптованих навчальних матеріалів.

Якісні індикатори:

- рівень толерантності та прийняття (за результатами опитувань, зміна тональності коментарів у соцмережах);
- рівень задоволеності студентів з ООП освітнім середовищем, якість взаємодії студентів в інклюзивних групах;
- оцінка ефективності діяльності структурних підрозділів ЗВО та громади;
- вивчення динаміки розвитку культури інклюзивності;
- оцінка ефективності суспільних заходів, програм, проєктів;
- оцінка досягнення запланованих цілей (чи є зміни у поведінці, ставленнях, рівні обізнаності населення);

Періодичність моніторингу:

Стартовий (базовий) аудит на початку впровадження кампанії.

Проміжний моніторинг кожні 6 місяців.

Поточний/оперативний моніторинг – безперервне відстеження ключових процесів.

Підсумкове оцінювання після завершення етапу кампанії або річного циклу.

Контроль і аналіз результатів після реалізації кампанії для фіксації сталості змін.

Етапи моніторингу

№	Етап	Зміст етапу
1	Підготовчий етап	Визначення мети і завдань моніторингу; розроблення плану та інструментарію; формування індикаторів; створення/оновлення бази даних; визначення цільових груп і джерел інформації
2	Базове оцінювання (до початку кампанії)	Первинний збір вихідних даних: опитування, інтерв'ю, фокус-групи, аудит середовища, аналіз інституційних та нормативних документів; фіксація початкового стану для подальшого порівняння
3	Поточний моніторинг (під час кампанії)	Регулярне відстеження реалізації заходів: реєстрація активностей, післяподієві оцінювання, моніторинг соцмереж, спостереження, збір проміжних якісних і кількісних даних; контроль динаміки та відхилень від плану
4	Проміжне оцінювання	Аналіз зібраних даних, виявлення тенденцій, проблем і ризиків; оцінка ефективності проміжних заходів; формування проміжного аналітичного звіту та рекомендацій щодо коригування кампанії.
5	Підсумкове оцінювання (після завершення кампанії)	Повторні опитування, фокус-групи, інтерв'ю; порівняння показників «до/після»; оцінка досягнення цілей, ефективності та впливу кампанії; формування фінальних висновків
6	Підготовка звітних матеріалів	Створення підсумкового аналітичного звіту; підготовка рекомендацій, інфографік, презентацій; поширення результатів серед зацікавлених сторін; формування пропозицій для подальших дій або майбутніх кампаній

Основні компоненти системи моніторингу

№	Напрямок дослідження	Зміст
1	Моніторинг ставлень і рівня стигматизації	соціологічні опитування серед студентів, викладачів, науковців, мешканців громади; фокус-групові інтерв'ю з особами з ООП; психометричні шкали толерантності, оцінки інклюзивності та прийняття; фіксація та аналіз випадків дискримінації чи конфліктних ситуацій.
2	Моніторинг доступності та інклюзивності середовища	аналіз нормативно-правових документів; аудит архітектурної доступності; аудит цифрової доступності сайтів і навчальних платформ; оцінювання доступності навчальних матеріалів; аналіз доступності соціальних, психологічних і реабілітаційних послуг.
3	Моніторинг реалізації заходів кампанії	звітність громади та ЗВО щодо виконання планів заходів, реалізації соціальних проєктів; кількість і якість проведених тренінгів, лекцій, флешмобів, консультацій; рівень охоплення населення інформаційними повідомленнями, активність в соціальних мережах; дотримання термінів реалізації кампанії та ефективність використання ресурсів; порівняння даних у динаміці виявлення прогресу або деградації; аналіз територіальних або групових відмінностей.
4	Моніторинг змін у життєвих та освітніх траєкторіях осіб з ООП	динаміка вступу та збереження контингенту студентів з ООП у ЗВО; результати навчання, формування індивідуальної освітньої траєкторії, залученість до наукової та позанавчальної діяльності, участь у студентському житті; рівень задоволеності здобувачів з ООП доступністю освітніх послуг, інформаційною, соціально-психологічною підтримкою, оздоровчими та реабілітаційними послугами; рівень працевлаштування та кар'єрний прогрес;
5	Формування доказової бази для прийняття рішень	виявлення проблем, ризиків і бар'єрів, фіксація негативних явищ (дискримінація, стигматизація, соціальні конфлікти); аналіз чинників, що перешкоджають позитивним змінам; прогнозування можливих наслідків; аналіз соціальних тенденцій та динаміки: визначення напрямків розвитку (покращення/погіршення); виявлення причин соціальних явищ; аналіз взаємозв'язків між процесами (наприклад, освітні зміни → зміни у громадській думці); підготовка аналітичної та рекомендаційної продукції (звіти, аналітичні записки, інфографіка, прогнози); надання обґрунтованих даних для ухвалення управлінських рішень; інформування ЗВО, органів влади, громад та НУО; забезпечення прозорості та підзвітності.

Рекомендації для підвищення довіри та ефективності моніторингу

- Регулярно оприлюднювати звіти про хід та результати кампанії (наприклад, щоквартально або щорічно), що дає змогу відстежувати прогрес і динаміку змін.
- Створити електронну панель моніторингу на вебсайті громади або закладу вищої освіти, де в режимі реального часу або з актуальною періодичністю оновлюватимуться ключові показники та матеріали.
- Проводити публічні презентації результатів для представників громади, освітніх установ, партнерів та зацікавлених сторін, забезпечуючи відкритий діалог і можливість ставити запитання.
- Публікувати дані у доступних і зручних форматах – інфографіка, короткі візуальні підсумки, адаптовані тексти, читабельні матеріали для людей з різними потребами.
- Готувати щорічні публічні звіти щодо реалізації інформаційно-освітніх кампаній, у яких висвітлюються основні результати, ключові індикатори, типові виклики, виявлені проблеми та узагальнені висновки.
- Поширювати звіти у різних форматах – PDF-версія, спрощений текстовий формат, відеозвіт із субтитрами або сурдоперекладом — щоб забезпечити доступність для найширшої аудиторії.
- Організовувати відкриті обговорення та громадські консультації, де представники громади та ЗВО можуть надати свої коментарі та пропозиції.
- Архівувати всі матеріали на відкритих платформах, щоб кожен охочий міг переглянути попередні звіти й оцінити прогрес у довгостроковій перспективі.

Такі заходи сприяють зміцненню культури прозорості, підвищують довіру між громадою, ЗВО та іншими стейкхолдерами, а також формують спільну відповідальність за результати кампанії.

Результати моніторингу використовуються для:

- коригування плану інформаційно-освітньої кампанії;
- розроблення нових інклюзивних практик і програм;
- вдосконалення політик громади та ЗВО щодо осіб з ООП і ветеранів;
- формування рішень про розподіл фінансових і кадрових ресурсів;
- зміцнення партнерств і залучення додаткових грантових можливостей;
- удосконалення освітнього середовища та сервісів підтримки здобувачів з ООП;
- прийняття стратегічних рішень адміністрацією ЗВО та громадою.

9. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЬОЇ КАМΠΑНІЇ

1. Зменшення рівня стигматизації та підвищення прийняття

Системна інформаційно-освітня робота має призвести до помітного зниження стигматизації та упереджених практик щодо осіб з ООП і ветеранів з інвалідністю у громадах і ЗВО. Очікувані зміни проявлятимуться у коректній мові спілкування, відкритості до взаємодії, зменшенні соціального відчуження. Повторні соціологічні вимірювання дозволять зафіксувати динаміку: скорочення випадків прихованої дискримінації, зменшення конфліктів, підвищення рівня толерантності. Формується середовище, де соціальна ідентичність та стан здоров'я не впливають на ставлення й можливості, а приналежність до університету чи громади супроводжується відчуттям безпеки та довіри.

2. Зростання обізнаності щодо прав і можливостей

Інформаційні та просвітницькі активності поглиблюють знання про законодавчі гарантії, принципи інклюзії, стандарти універсального дизайну та механізми адаптацій. Чіткі рекомендації щодо алгоритмів звернення по допомогу, доступних сервісів, нормативних положень роблять громадян, педагогів, службовців і роботодавців компетентнішими у взаємодії з людьми з ООП. Зростання обізнаності зменшує ризики дезінформації та підсилює готовність захищати права, реагувати на прояви некоректної поведінки, підтримувати безбар'єрність на практиці.

3. Підсилення інституційної спроможності громад, ЗВО та служб підтримки

Розширення кадрового потенціалу, оновлення внутрішніх політик, цифрової та фізичної інфраструктури формує інституційну основу сталих інклюзивних рішень. Механізми адаптацій, стандарти комунікацій, внутрішні координатори інклюзії, партнерські платформи та консультаційні структури стають частиною управління, а не разовою реакцією на зовнішній запит. Такий розвиток створює передумови для реалізації грантових проєктів, досліджень, підготовки аналітичних документів і впровадження інновацій.

4. Підвищення доступності освітніх і соціальних просторів

Результатом кампанії стане вдосконалення архітектурної доступності, універсального дизайну навчальних матеріалів, структурованості інформаційних ресурсів і цифрових сервісів. Здобувачі з ООП отримують змогу вільно користуватися інфраструктурою кампусів і громадських закладів, а навчання — проходити у комфортному форматі із застосуванням субтитрів, дубляжу жестовою мовою, текстових альтернатив, адаптованого дизайну. Доступність перестає бути спеціальним рішенням і набуває значення стандарту якості середовища.

5. Зростання кількості студентів з ООП, які успішно інтегруються в освітній простір

Узгоджені адаптаційні механізми, підтримка психологічних служб, застосування універсального дизайну навчання підвищують якість освітнього досвіду для студентів з ООП. Очікується зменшення ризиків академічної

неуспішності або відрахувань через стрес, а також посилення соціальної активності: участь у студентських організаціях, клубах, дослідницьких чи творчих проєктах. Середовище ЗВО стає багатоманітним, а потенціал студента розглядається у межах компетентностей і розвитку, а не медичних особливостей.

6. Формування партнерської мережі на рівні «Громада – ЗВО – Бізнес – НУО»

Інформаційно-освітня кампанія стимулює міжсекторальну взаємодію. Інституції отримують спроможність до створення консорціумів, партнерських платформ, робочих груп, реалізації грантових і соціальних ініціатив. Обмін досвідом, проведення спільних досліджень та поширення успішних практик забезпечують не лише підтримку людей з ООП, а й розвиток соціальної згуртованості, інновацій та відповідального бізнесу.

7. Покращення якості життя молоді з ООП

Адаптовані освітні траєкторії, психологічний супровід, інклюзивні простори, підтримка ветеранів з інвалідністю та їхніх родин створюють умови для емоційної стабільності, самореалізації й особистісного розвитку. Відчуття поваги і можливість автономного навчання сприяють формуванню позитивної самооцінки, впевненості у власних силах та соціальній інтеграції. Розширення траєкторій професійного зростання, волонтерських та громадських практик формує досвід, що підвищує рівень незалежності та загальної якості життя.

8. Виявлення бар'єрів і планування наступних циклів

Збір аналітичних даних і публічне звітування дозволяють ідентифікувати труднощі в реалізації кампанії: обмеження інфраструктури, кадрові прогалини, низьку цифрову доступність чи упереджене сприйняття. Зафіксовані бар'єри трансформуються у підставу для подальших рішень: перегляду комунікаційних форматів, оновлення політик, удосконалення навчальних підходів, посилення технічних та методичних ресурсів. Розуміння недоліків робить інклюзію не разовою ініціативою, а циклічним процесом, що постійно підвищує рівень безбар'єрності.

ДОДАТКИ

Додаток А

**РЕКОМЕНДОВАНА СТРУКТУРА ДОКУМЕНТА
«ПОЛІТИКА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗВО»**

Структура документа	Основний зміст розділу
Загальні положення	Розділ визначає мету, завдання та правові підстави політики, ґрунтуючись на законодавстві України та внутрішніх нормативних актах НРЗВО «КПДІ». Він окреслює принципи доступності, недискримінації та рівних можливостей у здобутті вищої освіти
Терміни та ключові поняття	Містить визначення основних категорій, пов'язаних з інклюзією: «особливі освітні потреби», «інклюзивне освітнє середовище», «адаптація», «універсальний дизайн навчання», «розумне пристосування» тощо. Чіткість термінології забезпечує однакове тлумачення положень політики всіма учасниками освітнього процесу
Принципи інклюзивного освітнього середовища	У розділі визначаються базові засади політики: повага до людської гідності, недискримінація, академічна доброчесність, партнерська взаємодія у системі «здобувач освіти-викладач», «здобувач освіти - здобувач освіти». Принципи закладають основу організації доступного освітнього процесу в ЗВО
Стандарти універсального дизайну навчання	Окреслюються вимоги до фізичного, інформаційного та навчального середовища відповідно до концепції універсального дизайну навчання. Розділ визначає універсальні підходи, що забезпечують доступність здобувача освіти (просторово-фізичну, інформаційно-комунікаційну, організаційно-педагогічну) без потреби у додаткових індивідуальних пристосуваннях
Організація освітнього процесу для здобувачів освіти із різними категоріями ООП	Розділ встановлює особливості підтримки здобувачів освіти з ООП (з порушеннями зору, з порушеннями слуху, з порушеннями опорно-рухового апарату, з аутизмом, з когнітивними особливостями, з специфічними труднощами навчання). Зазначаються можливі форми адаптації, комунікації; особливості організації освітнього процесу (в частині термінів, форм навчання, типів занять; особливостей організації освітнього процесу, проведення екзаменаційно-залікових сесій, форм оцінюванні набутих здобувачем освіти компетентностей тощо)
Академічні адаптації та розумні пристосування	Розділ конкретизує типи можливих адаптацій: зокрема, освітніх технологій, методів та прийомів навчання; методик проведення лекційних, семінарських/практичних/лабораторних занять, оформлення інструкційно-методичних матеріалів семінарських/практичних/лабораторних занять; обґрунтовуються освітні умови виконання окремих видів завдань (есе, проект, онлайн-тест, наскрізне завдання навчальної практики тощо) та представлення (захисту) цих завдань; інформаційний, матеріально-технічний супровід/оснащення занять з огляду на нозологічні групи здобувачів освіти з ООП
Порядок звернення здобувачів освіти за підтримкою	Описується алгоритм подання здобувачем освіти з ООП заяви з формулюванням потреби, вивчення суті заявленої потреби та проведення оцінювання бар'єрів. Розділ прозоро окреслює шляхи доступу здобувача освіти з ООП до послуг підтримки
Функції координатора інклюзії та відповідальних підрозділів	Визначаються ролі та повноваження відповідального підрозділу; його склад (мультикоманда). Розділ описує порядок взаємодії зі здобувачами освіти адміністрацією ЗВО, ПП, НПП, студентською радою ЗВО, ІРЦ та зовнішніми партнерами ЗВО
Прикінцеві положення	

РЕКОМЕНДОВАНІ СКЛАДОВІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ НАВЧАННЯ У ЗВО (У РОЗРІЗІ ВИДІВ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ)

Просторово-фізична безбар'єрність	Інформаційно- комунікаційна безбар'єрність	Педагогічно- організаційна безбар'єрність
- відповідна ширина шляху руху в коридорах, приміщеннях при русі крісла колісного; - відповідна ширина коридору та переходу в гуртожиток; - відповідний діаметр зони для самостійного розвороту крісла колісного; - відповідна висота поручнів пандусів; - відповідна ширина дверних та відкритих прорізів у стіні, а також виходів із приміщень із коридорів у сходову клітку; - відповідна ширина маршруту сходів; - відповідна максимальна висота підйому пандуса; - відповідне розташування місць для глядачів з ураженням опорно-рухового апарату у актовій, спортивних залах (в зоні, що безпосередньо прилягає до виходу); - відповідні норми перепаду освітлення між сусідніми приміщеннями і зонами; - встановлення на кожному поверсі універсальних санітарних кімнат; - встановлення у приміщеннях душевих кабін, обладнаної для здобувача освіти з ООП на кріслі колісному; визначення простору для маневрування кріслом колісним; - оснащення кухонь електроплитами; - встановлення для осіб з порушеннями зору та слуху глядацьких місць у актовій залі в доступній зоні, що забезпечує: - повноцінне сприйняття демонстраційних, видовищних,	- широке та ефективне застосування: - комп'ютерів із сенсорним екраном; - альтернативних клавіатур різних розмірів з різними розкладками клавіатури і кутами розташування; - електронних вказівних пристроїв, які дозволяють керувати рухом вказівника на екрані за допомогою ультразвуку, інфрачервоних променів, джойстиків; - інтерактивних дощок; - мультимедійних проекторів; - програмного забезпечення для текстового мовлення; - програмного забезпечення для перекладу шрифтом Брайля; - програмного забезпечення, яке з'єднує слова та символи; - екранної лупи, що збільшує зображення і підвищує його чіткість; - пристроїв для прослуховування, які дозволяють посилити та покращити слухове сприйняття здобувачами освіти з порушенням слуху; - спеціальних аудіо програм, що забезпечують озвучення електронних	- індивідуальна освітня траєкторія: формування графіку навчання та навчальних планів з урахуванням потреб здобувача освіти з ООП; - адаптація та модифікація освітніх технологій; - гнучкі форми оцінювання: письмові, усні, мультимедійні, асинхронні завдання/тести з додатковим часом для виконання; - можливість індивідуальної роботи або роботи у малих групах з наставницькою підтримкою; - адаптація обсягу, складності та формату навчальних завдань; - структуровані кроки виконання завдань, аудіоінструкції, візуальні схеми-інструкції; - регулярний контроль розуміння навчального матеріалу, коригування освітнього процесу; - свобода вибору типу навчального завдання (онлайн-тест чи письмова контрольна робота, есе чи усна відповідь тощо); - свобода вибору у представленні (захисті) виконаних навчальних занять (презентація, усне

Просторово-фізична безбар'єрність	Інформаційно-комунікаційна безбар'єрність	Педагогічно-організаційна безбар'єрність
інформаційних, музичних програм, матеріалів; - забезпечення оптимальних умов для робіт у читальних залах бібліотеки; - забезпечення для здобувачів освіти з порушеннями слуху місць у актовій залі на відповідній відстані від джерела звуку; - встановлення у зонах відпочинку навколо лави вільного простору для під'їзду крісла колісного; - створення безпечних для здоров'я робочих місць в навчальній аудиторії; - виконання у навчальних аудиторіях комплексу санітарно-гігієнічних процедур; - наявність в навчальних аудиторіях парт і стільців, що регулюються по висоті; - можливість переставляти меблі, щоб організувати простір для групової роботи чи індивідуальних потреб; - наявності альтернативних шляхів пересування (ліфт-підйомник/сходи/пандус); - кольорове маркування стін та підлоги; - встановлення піктограм на основних інформаційних таблицях; - підсвічування сходів та інших слабо освітлених зон; - використання контрастних кольорів (чорний/жовтий, білий/синій), шрифтів без зарубок; - дублювання важливої інформації (усно та на табло); - облаштування місць для паркування автомобіля для здобувачів освіти з порушеннями ОРА та ін. - * ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення»	інформаційних ресурсів через комп'ютер; - пристрої для розширеної електронної комунікації (від простої дошки для написів до комп'ютерної програми, що синтезує голос з тексту, з жестів) - ресурсна кімната; - медіатека	повідомлення, відео звіт тощо) ; - можливість проходження виробничої/навчальної практики на виробництві /в установі, де забезпечено умови безбар'єрності; - інклюзивний супровід здобувача освіти з ООП; - підвищення кваліфікації педагогів в сфері інклюзивної освіти; - просвітницька робота зі всіма учасниками освітнього процесу щодо дотримання принципів інклюзивності у ЗВО.

РЕКОМЕНДОВАНІ ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СКЛАДОВИХ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ НАВЧАННЯ У ЗВО

Освітня технологія	Загальна характеристика особливостей освітньої технології	Переваги освітньої технології в інклюзивному освітньому середовищі	Шляхи адаптації освітньої технології в інклюзивному освітньому середовищі
Ігрові технології	Передбачають застосування навчальних ігор, симуляцій, квестів і гейміфікованих завдань з метою підвищення мотивації, розвитку фазових компетентностей та засвоєння матеріалу через ігрову діяльність	Підвищують мотивацію та залученість здобувачів освіти з ООП через інтерактивність; сприяють розвитку комунікативних, соціальних і фахових компетентностей; створюють комфортне освітнє середовище для пошуку рішень; полегшують опанування складних понять через моделювання ситуацій	Використання доступних інтерфейсів, чітких правил і покрокових інструкцій; забезпечення альтернативних форматів участі (усно/письмово/онлайн); використання ігор, що не перевантажують здобувачів освіти з когнітивними порушеннями; додавання функцій асистивних технологій (озвучення, субтитри, візуальні підказки)
Проектні технології	Базуються на виконанні практично орієнтованих проєктів, що сприяють застосуванню набутих компетентностей у реальних умовах, розвитку навичок планування, співпраці та самостійної діяльності	Розвивають самостійність, критичне мислення, уміння працювати з інформацією; сприяють формуванню професійних компетентностей через практико-орієнтовані завдання; підсилюють взаємодію у системі «здобувач освіти – здобувач освіти», «викладач-здобувач освіти» й командну роботу	Розподіл ролей у проєкті відповідно до освітніх потреб здобувачів освіти; гнучкі дедлайни та самостійно обрана форма представлення виконаного завдання; надання шаблонів, чек-листів, алгоритмів; можливість виконувати проєкти індивідуально (за бажанням здобувача освіти з ООП)
Технології навчання у співпраці	Передбачають організацію групової роботи, у межах якої здобувачі освіти спільно аналізують завдання, обмінюються ідеями та підтримують один одного у процесі навчання	Розвивають соціальну компетентність і навички командної взаємодії; забезпечують взаємопідтримку та освітню модель рівності; підвищують успішність за рахунок спільного розв'язання завдань	Чіткий розподіл ролей з урахуванням індивідуальних освітніх потреб здобувача освіти; формування малих груп; встановлення зрозумілих правил комунікації; можливість працювати онлайн або в асинхронному режимі

Продовження додатку

Особистісно орієнтовані технології	Спрямовані на урахування індивідуальних потреб, інтересів і можливостей кожного здобувача освіти, створюючи умови для самостійного навчання та особистісного розвитку	Дозволяють вибудувати здобувачу освіти індивідуальну освітню траєкторію; підвищують внутрішню мотивацію й автономність у навчанні; забезпечують умови для розвитку компетентностей здобувача освіти	Індивідуальні завдання, варіативні формати оцінювання; адаптація обсягу, темпу та способу представлення/захисту навчального матеріалу; використання індивідуальних освітніх маршрутів; використання асистивних технологій
Технології розвитку критичного мислення	Містять систему прийомів і методів, що орієнтовані на формування аналітичних, логічних, інтерпретаційних та оціночних умінь	Розвивають уміння аналізувати, аргументувати, оцінювати інформацію; підвищують академічну доброчесність і самостійність; формують професійну рефлексію	Використання візуальних схем, карт думок, шаблонів аналізу; чіткі, структуровані інструкції до завдань; поділ складних завдань на етапи; забезпечення часу для осмислення та виконання кожного етапу завдань
Технологія ситуаційного навчання	Передбачає опрацювання навчального матеріалу через реальні або змодельовані ситуації, які дають змогу глибше зрозуміти контекст і механізми застосування знань на практиці	Дозволяє моделювати реальні професійні випадки; розвиває уміння приймати рішення й нести відповідальність: формує професійні компетентності	Вибір кейсів різної складності; надавання структурованих алгоритмів аналізу ситуацій; можливість опрацьовувати кейс у письмовому форматі або в малих групах; використання мультимедійних матеріалів
Технологія розвивального навчання	Спрямована на формування здобувача освіти як активного суб'єкта навчання, передбачає розвиток мотивів, умінь вчитися та самовдосконалюватися; базується на принципах підвищеної складності та високого темпу з метою стимулювання інтелектуального розвитку	Сприяє формуванню навчальної автономії та мотивації до саморозвитку; активізує інтелектуальну діяльність здобувачів освіти; сприяє розвитку рефлексії й метапізнання	Добір завдань відповідно до освітніх інтересів здобувача освіти; надання поетапних інструкцій; забезпечення проміжного контролю; підтримка тьютора або консультанта; урахування когнітивного темпу здобувачів освіти з ООП
Технології дослідницького (евристичного) навчання	Передбачають самостійний пошук знань здобувачами освіти. Здобувачі освіти формують проблеми, висувують гіпотези, проводять спостереження, аналіз і роблять висновки за підтримки викладача. Основна мета — перетворити навчання на творчий і пізнавально-активний процес, у якому здобувач виступає в ролі дослідника	Розвивають наукове мислення, уміння ставити проблеми і шукати рішення; формують навички академічних досліджень; підвищують інтерес до навчального матеріалу	Надавання алгоритмів проведення дослідження; використання шаблонів для формування гіпотез, аналізу даних; робота в парах або малих групах для підтримки здобувачів освіти з ООП; зменшення обсягу дослідницьких даних у разі потреби

Продовження додатку

Модульні технології.	Полягають у поділі навчального матеріалу на логічно завершені модулі, забезпечують індивідуальний темп засвоєння, гнучкий графік та координаційну роль викладача. Такий підхід підвищує мотивацію, оптимізує структуру матеріалу та гарантує досягнення результатів завдяки поетапному контролю	Дають змогу навчатися у власному темпі; забезпечують чітку структуру та поетапний контроль; підвищують організованість та самостійність здобувачів освіти	Гнучкий графік опрацювання модулів; візуально структуровані навчальні матеріали; можливість повторного проходження окремих елементів модуля; надання адаптованих тестів (збільшення часу на виконання, інструкції щодо покрокового виконання)
Технології дистанційного навчання	Дистанційне навчання — це сукупність сучасних технологій, що забезпечують інтерактивну передачу освітнього контенту за допомогою ІКТ від викладача до здобувача освіти. У сучасній практиці дистанційне навчання розглядається як форма організації освітнього процесу, що ґрунтується на використанні комп'ютерних та телекомунікаційних засобів, які забезпечують інтерактивну взаємодію учасників на різних етапах навчання та передбачають значну частку самостійної роботи з електронними ресурсами	Забезпечують здобувачам освіти з ООП безбар'єрний доступ до навчання; дозволяють працювати у зручному темпі та форматі; інтегрують різні типи контенту (відео, аудіоматеріали, текст, презентації) тощо	Забезпечення доступності: субтитри, озвучення, альтернативні формати файлів; використання платформ, сумісних з асистивними технологіями; чітка структура курсу та регулярний зворотний зв'язок; можливість асинхронного навчання
Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)	Охоплюють використання комп'ютерної техніки, інтерактивних панелей, онлайн-платформ та віртуальних середовищ для доступу до навчальної інформації, створення освітнього контенту та організації комунікації учасників освітнього процесу	Забезпечують швидкий доступ до інформації та цифрових освітніх ресурсів; розвивають цифрову компетентність здобувачів освіти; дозволяють використовувати інтерактивні інструменти для навчання	Використання спеціальних програм і платформ, доступних для здобувачів освіти з ООП; підбір інструментів із простим інтерфейсом; створення альтернативних форматів навчальних матеріалів; використання мультимедійної підтримки (аудіо-, візуальні матеріали)
Освітні технології — це інструменти та методи, що забезпечують формування компетентностей здобувачів освіти в інклюзивному освітньому середовищі			

РЕКОМЕНДОВАНІ ФОРМАТИ КОМУНІКАЦІЇ ЗІ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ З ООП

Формати комунікації зі здобувачами освіти з ООП	Особливості комунікування
Індивідуальні	Індивідуальні консультації, заняття (дозволяють у оптимальному для здобувача освіти з ООП темпі, форматі додатково/повторно опрацювати навчальний матеріал); особливо ефективними є для здобувачів освіти з когнітивними порушеннями
Асинхронна взаємодія	Відеоконференції (Zoom, Teams, Google Meet) з функцією субтитрування (сурдоперекладу) та відеозапису; забезпечує можливість повторного перегляду навчальних відеозанять та опанування навчальним матеріалом у оптимальному для здобувача освіти форматі. Чат-платформи (Viber, Telegram, Moodle) (сприяють блискавичному обміну інформацією на будь-якому етапі заняття (мотивація, опитування, вивчення, рефлексія). Асинхронна взаємодія є ефективною для комунікації зі здобувачами освіти усіх визначених нозологій
Мультиmodalьні формати	Аудіо- та відеоповідомлення (оголошення завдань, пояснення поетапних інструкцій щодо виконання завдання та ін.); особливо ефективними є для здобувачів освіти з порушеннями зору / слуху. Текстові документи (лекції, інструктивно-методичні матеріали практичних занять, контрольні роботи та ін.), навчальні презентації у паперовому та електронному варіантах з метою коригування розміру шрифту; особливо ефективними є для здобувачів освіти з порушеннями зору. Текстові документи (в першу чергу, лекційні матеріали) у форматах і структурою (виділення кольором, шрифтом головного, таблиці, блок-схеми), що є оптимальними для сприйняття здобувачами освіти з когнітивними порушеннями. Комбіновані формати (поєднання усного, письмового та мультимедійного контенту)
Ефективна комунікація є ключовою умовою безбар'єрність	

РЕКОМЕНДОВАНИЙ СКЛАД МУЛЬТИКОМАНДИ СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ З ПІДТРИМКИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ООП У ЗВО

Учасник мультікоманди	Основні функції та повноваження	Формат залучення
Координатор інклюзії	Загальна координація політики інклюзивного освітнього середовища; прийом і супровід звернень здобувачів освіти з ООП; організація оцінювання потреб; взаємодія з адміністрацією ЗВО, ІРЦ та зовнішніми партнерами; моніторинг виконання індивідуальних планів підтримки	Постійно
Психолог	Психологічна діагностика та консультування; підтримка ментального здоров'я; участь у формуванні індивідуальних планів підтримки; профілактика стигматизації, дискримінації та булінгу	Постійно / за потреби
Соціальний педагог / соціальний працівник	Соціальний супровід здобувачів освіти з ООП; взаємодія з сім'ями; координація соціальних сервісів і програм підтримки	За потреби
Представник адміністрації ЗВО	Забезпечення управлінських рішень; інтеграція інклюзивної політики у внутрішні нормативні документи; ресурсне та організаційне забезпечення	Постійно
Науково-педагогічні та педагогічні працівники	Реалізація академічних адаптацій і розумних пристосувань; адаптація освітніх технологій, методів навчання та оцінювання; участь у моніторингу результатів навчання	За потреби
Фахівець з інформаційно- комунікаційних технологій / цифрової доступності	Забезпечення цифрової та інформаційної безбар'єрності; адаптація електронних освітніх ресурсів; підтримка використання асистивних технологій	За потреби
Медичний працівник (за наявності)	Консультування щодо медичних аспектів навчання; рекомендації з організації освітнього процесу з урахуванням стану здоров'я	За потреби
Представник студентського самоврядування	Представлення інтересів здобувачів освіти; сприяння комунікації між студентами та адміністрацією; участь у формуванні безстигматизаційного середовища	За потреби
Представники ІРЦ / зовнішніх партнерів (НГО, фахівці)	Надання експертної підтримки; консультування щодо спеціальних освітніх потреб; участь у складних випадках супроводу	За потреби

РЕКОМЕНДОВАНИЙ АЛГОРИТМ ЗВЕРНЕННЯ ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ З ООП ПО ДОПОМОГУ ДО СТРУКТУРНОГО ПІДРОЗДІЛУ З ПІДТРИМКИ

Крок алгоритму	Пояснення процедури
Ініціація звернення	Здобувач освіти або вступник із ООП подає заяву / запит до структурного підрозділу з підтримки. Заява має містити: короткий опис потреб (у частині забезпечення адресанту окремих складових просторово-фізичної, інформаційно-комунікаційної, організаційно-педагогічної безбар'єрності)
Реєстрація та первинний контакт	Координатор/фахівець структурного підрозділу фіксує звернення у спеціальному реєстрі. Упродовж встановленого строку адресанту надається відповідь у форматі зручному для здобувача освіти з ООП (особисто усно, телефоном, онлайн)
Оцінка потреб та ресурсів	Структурний підрозділ з підтримки проводить детальний аналіз запиту здобувача освіти з ООП. Встановлюють відповідність запиту заявленим стандартам універсального дизайну навчання у ЗВО. Якщо запит вимагає нестандартних рішень, може прийматися рішення щодо додаткових консультацій з фахівцями інших установ
Розробка індивідуального індивідуальної освітньої траєкторії/плану підтримки	Структурний підрозділ складає індивідуальну освітню траєкторію/план підтримки здобувача освіти з огляду на особливості нозології (можливість надання індивідуального графіку навчання, формати комунікації, перелік спеціального обладнання з метою забезпечення інформаційно-комунікаційної безбар'єрності)
Затвердження індивідуального індивідуальної освітньої траєкторії/плану підтримки та реалізація	Здобувач освіти з ООП ознайомлюється з індивідуальною освітньою траєкторією /планом підтримки; у разі потреби цей план додатково корегується
Супровід та моніторинг	Координатор/фахівець структурного підрозділу відповідає за супровід здобувача освіти з ООП, надає консультації; проводить регулярний моніторинг заявлених стандартів універсального дизайну навчання, умов підтримки, форматів комунікації тощо
Порядок оскарження / перегляду заявлених здобувачем освіти з ООП потреб	Здобувач освіти з ООП має право на звернення зі скаргою або проханням про перегляд рішення щодо підтримки/супроводу Терміни, процедура розгляду скарги фіксуються у відповідних документах ЗВО
Документування та звітність	Координатор/фахівець структурного підрозділу у встановленому порядку веде журнал звернень, планів підтримки, результатів моніторингу тощо
Процедура звернення здобувача освіти з ООП по допомогу до структурного підрозділу з підтримки має бути чітко структурованою та прозорою	

АНКЕТА

для здобувачів освіти з порушеннями зору

Форма – адаптована: збільшений шрифт, мінімум візуальних елементів, чіткі формулювання.

I. Загальна інформація

Курс / група: _____

Чи користуєтеся ви допоміжними технологіями (екранний рідер, аудіоплеєр, збільшення тексту)?

- ☐ так
- ☐ ні

II. Доступність навчального процесу

Чи отримуєте ви навчальні матеріали у форматі, доступному для вас?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

Які формати ви використовуєте найчастіше?

- ☐ аудіо
- ☐ текст у цифровому вигляді
- ☐ великий шрифт
- ☐ тактильні матеріали
- ☐ інше: _____

Наскільки доступні для вас електронні ресурси (LMS, сайти, презентації)?

- ☐ повністю доступні
- ☐ частково
- ☐ недоступні

III. Комунікація та підтримка

Чи достатньо викладачі озвучують інформацію на заняттях?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

Чи відчуваєте ви підтримку з боку адміністрації та кураторів?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

IV. Бар'єри

Які труднощі у навчанні ви відчуваєте найчастіше?

- ☐ доступ до матеріалів
- ☐ навігація в корпусі
- ☐ недостатня інформаційна підтримка
- ☐ темп роботи на заняттях
- ☐ інше: _____

V. Пропозиції

Що можна покращити для зручності вашого навчання?

АНКЕТА

для здобувачів освіти з порушеннями слуху

Форма – акцент на письмові інструкції, прості фрази, чіткі варіанти.

I. Загальна інформація

Як ви спілкуєтеся найзручніше?

- ☐ жестова мова
- ☐ текстові повідомлення
- ☐ голос + читання з губ

II. Комунікація на заняттях

Чи бачите ви викладача під час пояснення матеріалу?

- ☐ завжди
- ☐ іноколи
- ☐ рідко

Чи використовує викладач субтитри, текстові інструкції або презентації?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

III. Доступність інформації

Чи потрібен вам сурдоперекладач?

- ☐ так
- ☐ іноді
- ☐ ні

Які труднощі ви маєте на заняттях?

- ☐ швидка мова викладача
- ☐ недостатня видимість губ
- ☐ немає субтитрів
- ☐ складні письмові інструкції
- ☐ інше: _____

IV. Взаємодія у групі

Чи легко вам працювати в групах?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ складно

Чи знають одногрупники, як правильно з вами комунікувати?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

V. Пропозиції

Що покращити, щоб вам було комфортно?

АНКЕТА

для здобувачів освіти з порушеннями опорно-рухового апарату

Форма – акцент на фізичній доступності, навігації, мобільності.

I. Доступність інфраструктури

Наскільки зручним для вас є переміщення в корпусі?

- ☐ дуже зручним
 - ☐ прийнятним
 - ☐ складним
 - ☐ неможливим у частині приміщень

Що є основною проблемою?

- ☐ сходи
- ☐ вузькі двері
- ☐ відсутність пандусів
- ☐ ліфт недоступний
- ☐ інше: _____

Доступ до туалетів, аудиторій, їдальні:

- ☐ повністю доступний
- ☐ частково
- ☐ недоступний

II. Навчальний процес

Чи можете ви без перешкод брати участь у заняттях

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

Чи потрібні вам адаптації?

- ☐ спеціальне робоче місце
- ☐ додатковий час
- ☐ цифрові матеріали
- ☐ дистанційне навчання
- ☐ інше: _____

III. Соціальна взаємодія

Чи виникають труднощі під час групової роботи?

- ☐ так
- ☐ іноколи
- ☐ ні

Чи потрібна вам допомога асистента?

- ☐ так
- ☐ іноді
- ☐ ні

IV. Пропозиції

Що варто покращити у фізичній доступності навчального корпусу?

АНКЕТА
для здобувачів освіти з аутизмом (РАС)

Форма – чіткі, передбачувані питання; уникнення метафор; прості формулювання.

I. Комфорт під час навчання

Який формат вам найбільш підходить?

- ☐ індивідуальні завдання
- ☐ робота в малих групах
- ☐ чіткі інструкції
- ☐ відео / презентації

Який стиль викладання вам легше сприймати?

- ☐ повільний темп
- ☐ середній
- ☐ швидкий

II. Сенсорні та соціальні фактори

Чи заважають вам гучні звуки або шум?

- ☐ так
- ☐ іноколи
- ☐ ні

Чи комфортні для вас аудиторії?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

Які труднощі у груповій взаємодії ви відчуваєте?

- ☐ складно почати розмову
- ☐ важко підтримувати контакт
- ☐ незрозумілі соціальні правила
- ☐ інше: _____

III. Комунікація з викладачами

Чи надає викладач чіткі та структуровані інструкції?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

IV. Потреби та пропозиції

Чи потрібен вам:

- ☐ асистент навчання
- ☐ тиха кімната
- ☐ чіткі письмові інструкції
- ☐ альтернативні форми відповідей

Що покращити, щоб навчання було для вас комфортнішим?

АНКЕТА

для здобувачів освіти з когнітивними особливостями
(легкі інтелектуальні порушення)

Форма – короткі речення, однозначні варіанти, мінімальна термінологія.

I. Навчання

Чи зрозумілі вам завдання викладача?

- ☐ так
- ☐ інколи
- ☐ ні

Чи потрібна вам допомога з поясненням матеріалу?

- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

Який спосіб навчання вам підходить?

- ☐ приклади
- ☐ покрокові інструкції
- ☐ відео
- ☐ індивідуальні пояснення

II. Доступність матеріалів

Наскільки зрозумілі тексти, які ви читаєте?

- ☐ дуже зрозумілі
- ☐ частково
- ☐ важкі для розуміння

Які матеріали вам було б легше використовувати?

- ☐ простіші тексти
- ☐ більше наочності
- ☐ відеоінструкції
- ☐ інше: _____

III. Соціальні ситуації

Чи комфортно вам працювати в групах?

- ☐ так
- ☐ інколи
- ☐ важко

IV. Пропозиції

Що б допомогло вам краще навчатися?

АНКЕТА

для здобувачів освіти зі специфічними труднощами навчання
(дислексія, дисграфія, дискалькулія)

Форма – орієнтація на навчальні бар'єри, читання, письмо, темп роботи

I. Читання та письмо

Чи виникають труднощі під час читання текстів?

- ☐ так
- ☐ іноді
- ☐ рідко
- ☐ ні

Чи виникають труднощі при написанні текстів?

- ☐ так
- ☐ іноді
- ☐ рідко
- ☐ ні

Які завдання найскладніші?

- ☐ читання довгих текстів
- ☐ переписування
- ☐ диктанти
- ☐ математичні обчислення
- ☐ інше: _____

II. Темп роботи

Чи достатньо вам часу для тестів/письмових робіт?

- ☐ так
- ☐ іноколи
- ☐ ні

Які адаптації були б корисними?

- ☐ подовження часу
- ☐ аудіоверсії текстів
- ☐ поділ завдань на частини
- ☐ можливість письма на комп'ютері

III. Комунікація з викладачами

Чи повідомляєте ви викладача про свої труднощі?

- ☐ так
- ☐ іноколи
- ☐ ні

Чи отримували ви підтримку?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

IV. Пропозиції

Що могло б полегшити ваше навчання?

**Анкета для здобувачів освіти
щодо ставлення до студентів з особливими освітніми потребами
(анонімне опитування)**

Мета: оцінити рівень толерантності, поінформованості та готовності здобувачів освіти до взаємодії з одногрупниками, які мають особливі освітні потреби (ООП).

Інструкція: позначте один варіант відповіді або коротко дайте відповідь.

I. Загальна інформація

Факультет / освітня програма: _____

Курс: _____, Магістратура _____

II. Ваше ставлення та досвід

Чи навчалися ви раніше у групі зі студентом(ами) з ООП?

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ не знаю

Ваше ставлення до студентів з ООП:

- ☐ дуже позитивне
- ☐ скоріше позитивне
- ☐ нейтральне
- ☐ скоріше негативне
- ☐ негативне

Частота взаємодії у позанавчальний час:

- ☐ часто
- ☐ інколи
- ☐ рідко
- ☐ ніколи

III. Оцінювання інклюзивності середовища

Чи інтегровані студенти з ООП у студентську спільноту?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

Доступність середовища (1–5):

- ☐ порушення зору
- ☐ слуху
- ☐ ОРА
- ☐ РАС

Чи знаєте ви про доступні послуги підтримки?

- ☐ так
- ☐ частково
- ☐ ні

IV. Стереотипи та можливі прояви стигматизації

Частота упереджених висловлювань:

- ☐ ніколи
- ☐ рідко
- ☐ інколи
- ☐ часто

Чи були конфлікти, пов'язані з ООП?

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ важко відповісти

V. Пропозиції

Що слід покращити для створення інклюзивного середовища?

Анкета для викладачів щодо інклюзивних практик**I. Загальна інформація**

Посада:

- ☐ викладач
- ☐ старший викладач
- ☐ доцент
- ☐ професор

Кафедра: _____

II. Компетентність та підготовка

Чи проходили ви навчання з інклюзії?

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ частково

Принципи UDL (1–5): _____

III. Робота зі здобувачами освіти з ООП

Чи мали досвід викладання студентам з ООП?

- ☐ так
- ☐ ні

Готовність до адаптацій (1–5):

- ☐ 1
- ☐ 2
- ☐ 3
- ☐ 4
- ☐ 5

Використовувані адаптації:

- ☐ подовжений час
- ☐ альтернативні оцінювання
- ☐ адаптація презентацій
- ☐ дистанційна участь
- ☐ інше

IV. Взаємодія

Атмосфера у групах:

- ☐ сприятлива
- ☐ нейтральна
- ☐ напружена
- ☐ конфліктна

Чи спостерігали стигму?

- ☐ так
- ☐ ні
- ☐ інколи

V. Пропозиції

Заходи для покращення інклюзивності: _____

**Форма звітності за результатами моніторингу безбар'єрності та
інклюзивності**

Розділ звіту	Показники / зміст	Дані / опис (заповнюється)
I. Методологія	Методи збору даних	Анкетування / інтерв'ю / фокус-групи / спостереження / аналіз документів
	Кількість респондентів	Загальна кількість; розподіл за категоріями (здобувачі освіти, викладачі, адміністрація тощо)
	Адаптація інструментів	Формати доступності (онлайн/офлайн, спрощена мова, альтернативні формати, асистивні технології)
II. Основні результати	Ставлення здобувачів освіти	Рівень толерантності, готовність до взаємодії, суб'єктивне відчуття безпеки
	Ставлення викладачів	Готовність до адаптацій, рівень інклюзивної компетентності, ставлення до ООП
	Конфліктні ситуації	Кількість та типи випадків (стигматизація, дискримінація, булінг); динаміка
	Участь здобувачів освіти з ООП	Рівень залученості в навчальний процес, позааудиторну діяльність, самоврядування
III. Виявлені бар'єри	Інфраструктурні	Доступність приміщень, маршрутів, обладнання
	Академічні	Адаптація програм, методів навчання та оцінювання
	Психологічні	Тривожність, соціальна ізоляція, ризики стигматизації
	Комунікативні	Доступність інформації, форматів комунікації, зворотного зв'язку
IV. Висновки	Узагальнення результатів	Ключові тенденції, проблемні зони, позитивні практики
V. Рекомендації	Пропозиції щодо вдосконалення	Заходи з усунення бар'єрів, коригування політик, навчання персоналу

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

про результати моніторингу ставлень до здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП)

Розділ звіту	Зміст розділу	Дані / опис (заповнюється)
1. Вступ	Мета моніторингу	Формування бази для оцінювання рівня стигматизації та безбар'єрності
	Охоплення	ЗВО / громада; період проведення
	Підстави для моніторингу	Нормативні документи, управлінські рішення
2. Методологія	Методи дослідження	Анкетування, інтерв'ю, фокус-групи, аналіз документів
	Респонденти	Кількість та структура (здобувачі освіти, викладачі, інші групи)
	Адаптація інструментів	Доступні формати, асистивні технології, спрощена мова
3. Результати	Ставлення до здобувачів освіти з ООП	Рівень толерантності, прийняття, готовність до взаємодії
	Участь здобувачів освіти	Навчальний процес, позааудиторна діяльність, самоврядування
	Поінформованість	Знання про права, сервіси підтримки, політики ЗВО
	Конфліктні ситуації	Кількість, типи, динаміка (булінг, дискримінація)
4. Бар'єри та ризики	Інфраструктурні	Фізична доступність, обладнання, маршрути
	Психологічні	Тривожність, стигматизація, соціальна ізоляція
	Комунікаційні	Доступність інформації, зворотного зв'язку
5. Висновки	Узагальнення результатів	Ключові тенденції, проблемні зони, позитивні практики
6. Рекомендації	Заходи з удосконалення	Управлінські, освітні, комунікаційні рішення
7. Додатки	Перелік додатків	Анкети, чек-листи, таблиці, графіки

КОРОТКИЙ ГЛОСАРІЙ ТЕРМІНІВ, АКТИВНО УЖИВАНИХ В МЕТОДИЧНИХ РЕКОМЕНДАЦІЯХ

Адаптація – це процес пристосування поведінки та психологічних реакцій, що допомагає людині відповідати на зміни в оточенні, підтримуючи ефективне функціонування та психічну рівновагу.

Адаптація освітнього процесу – це підхід, який змінює характер навчання, зберігаючи його основний зміст, мету та очікувані результати, шляхом пристосування освітнього середовища, процесу, програми, методів і засобів навчання, враховуючи потреби дитини з особливими освітніми потребами.

Адаптація соціальна (соціальне пристосування) – це процес або його результат, що полягає в досягненні гармонії між особистими прагненнями людини та задоволенням її потреб, а також у створенні умов для її здорового та щасливого життя в суспільстві.

Арт-терапія – метод, який сприяє покращенню емоційного стану і психологічного здоров'я людини через художню діяльність.

Асистивні технології (АТ) – збірний термін, що охоплює різноманітні допоміжні засоби та послуги, призначені для того, щоб підтримувати на поточному рівні або підвищити функціональні можливості й автономність людей з хворобами та інвалідністю, тим самим сприяючи їх благополуччю.

Безбар'єрність – концепція, що передбачає створення умов, у яких всі люди, незалежно від їхніх фізичних, сенсорних, інтелектуальних чи інших особливостей, мають рівний доступ до різних аспектів суспільного життя. Це шлях до створення комфортного середовища, де немає обмежень і кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал.

Безбар'єрний простір – середовище, яке забезпечує рівний доступ і комфортне користування усіма об'єктами та послугами для кожної людини, незалежно від її фізичних, когнітивних, вікових чи соціальних особливостей.

Безбар'єрне середовище – середовище, адаптоване для безперешкодного переміщення людей з порушеннями психофізичного розвитку, зокрема через медичні, вікові або інші фактори.

Булінг (цькування) – дії або бездіяльність, агресивна і неприємна поведінка з боку однієї особи або групи осіб – учасників освітнього процесу щодо іншої особи, які проявляються у психологічному, фізичному, економічному чи сексуальному насильстві, зокрема через електронні комунікації.

Віртуальний інклюзивний кампус (VIC) – концепція, яка переносить принципи інклюзивності та різноманітності з фізичних кампусів у цифровий світ, особливо в контексті онлайн-освіти та віртуальних навчальних середовищ.

Гендер – соціальне поняття, яке тлумачить, як суспільство сприймає і визначає ролі чоловіків і жінок. Це система психосоціальних та соціокультурних характеристик, що включає в себе стереотипи, очікування та риси, які суспільство приписує кожній статі.

Гендерний мейнстрімінг – процес оцінки впливу будь-яких запланованих заходів (законодавчі акти, політика чи програми) на життя жінок і чоловіків в усіх сферах і на всіх рівнях.

Дискримінація – свідоме обмеження або позбавлення прав певних груп людей на основі їхньої расової або національної належності, політичних чи релігійних переконань, статі та інших характеристик.

Довідник безбар'єрності – посібник із правильного спілкування, в якому викладено нові стандарти безбар'єрної мови, створений за ініціативою Олени Зеленської, першої леді України, у співпраці з громадською організацією «Безбар'єрність», правозахисниками, психологами, батьками дітей з інвалідністю та українськими й міжнародними експертами.

Індивідуальна терапія – заходи, що проводяться з окремою особою, коли вирішення її проблем потребує конфіденційності (наприклад, через сексуальне насильство, проблеми в родині тощо), або якщо людина не хоче або не може брати участь у груповій терапії.

Індекс інклюзії – набір практичних матеріалів, призначених для планування заходів, спрямованих на створення та розвиток інклюзивного освітнього середовища в закладах вищої освіти та територіальних громадах для усіх учасників освітнього процесу.

Інститути соціалізації – конкретні спільноти та середовища, у яких людина засвоює норми, цінності та формує соціальні зв'язки (як-от: сім'я, школа, неформальні організації, медіа тощо).

Інституційне партнерство – партнерство в середині суб'єкта системи управління інклюзивною освітою, що передбачає взаємодію між групами цієї професійної спільноти.

Інституційний мобінг – моральне переслідування працівників за допомогою процедур, таких як атестація персоналу, кваліфікаційні екзамени та розгляд службових спорів тощо.

Інтеграція – процес включення осіб з особливими потребами у заклади вищої освіти. Інтеграція зазвичай передбачає адаптацію самих здобувачів до існуючих умов навчання, на відміну від інклюзії, яка орієнтована на зміну навчального середовища так, щоб воно відповідало потребам усіх здобувачів.

Іпотерапія – засіб реабілітації, який використовується для пацієнтів з фізичними або психічними захворюваннями після травм. Це лікування за допомогою їзди на коні охоплює широкий спектр проблем, таких як порушення рухової функції через паралічі, поліомієліт, ураження органів чуттів (blindness або глухота), психічні розлади (аутизм, неврози, певні форми шизофренії), розумова відсталість (олігофренія), труднощі в соціальній адаптації або післяопераційна реабілітація

Комфортні умови – умови, які дозволяють здобувачеві з особливими освітніми потребами освоювати навчальну програму, адаптовану до її потреб, зручним темпом і в необхідному обсязі.

Лонгітюдне дослідження – це відома модель аналізу у формі експерименту, яка надає можливість отримання інформації про окрему людину в різні моменти часу і поспостерігати за її життєвим рухом. Лонгітюдне дослідження – це не тільки вивчення окремих людей, а й також спостереження за змінами, які відбуваються в соціальних організаціях та інститутах.

Мобінг – дії роботодавця або окремих співробітників, спрямовані на приниження гідності та професійної репутації працівника через психологічний та економічний тиск. Мобінг може включати використання електронних комунікацій і створення ворожої, образливої атмосфери, яка змушує людину сумніватися у своїх професійних здібностях і, можливо, шукати інше місце роботи.

Модифікація змісту навчального предмета (інтегрованого курсу) – адаптація у вищому навчальному закладі навчального матеріалу шляхом спрощення, виключення або об'єднання тем з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів, що зумовлює зміни загального обсягу навчального навантаження та очікуваних результатів навчання.

Модифікації освітнього процесу – коригування навчального процесу, яке включає спрощення змісту або обсягу матеріалу, щоб він відповідав індивідуальним особливостям здобувача.

Модифікація освітніх програм – зміна підходу до викладання навчального матеріалу, яка передбачає коригування освітніх цілей, змісту та рівня складності завдань для конкретного здобувача з особливими освітніми потребами.

Навчальна адаптація – процес, у якому здобувач активно пристосовується до вимог нового середовища за допомогою різних засобів і підходів.

Нозологія – наука, що досліджує хвороби та їх класифікації. Загальна нозологія вивчає питання, які пов'язані з природою захворювань на різних етапах розвитку медицини, їх класифікацію, номенклатуру, а також форми виникнення, розвитку та перебігу хвороб.

Норма – поняття, що позначає ступінь розвитку і прояву психічних функцій і властивостей.

Обмежена можливість – втрата здатності виконувати певну діяльність через наявність порушень, що заважають досягти рівня, який вважається нормою для людини.

Обмеження активності – труднощі, з якими стикається людина під час виконання певної діяльності.

Обмеження участі – труднощі, які можуть виникнути у людини під час взаємодії з різними життєвими ситуаціями.

Особливі освітні потреби – виникають в осіб, чиє навчання потребує додаткових ресурсів (спеціалізованого персоналу, який надає допомогу в навчанні; матеріалів, зокрема допоміжних та корекційних засобів навчання; фінансових коштів, необхідних для отримання спеціальних послуг).

Педагогічна/соціально-педагогічна реабілітація – включає корекційні методи навчання та виховання, які допомагають людині освоїти необхідні знання, норми і цінності, що дають їй змогу ефективно інтегруватися і функціонувати у суспільстві.

Психолого-педагогічні послуги – система заходів, що організовують освітній процес у територіальній громаді чи закладі вищої освіти та підтримують розвиток осіб з особливими освітніми потребами відповідно до їхньої індивідуальної програми розвитку, надаються педагогами закладу освіти.

Реабілітаційні послуги – послуги, орієнтовані на відновлення фізичного, інтелектуального, психічного та соціального стану людини, з метою допомогти їй адаптуватися й інтегруватися у суспільство.

Розумне пристосування в освіті – внесення, за потреби (у конкретному випадку), необхідних і доречних модифікацій та коректив, що не стають несумісними чи невиправданими для забезпечення реалізації або здійснення особами з інвалідністю нарівні з іншими всіх прав людини й основоположних свобод.

Синергія – метод, який полягає у тому, що при взаємодії двох або більше факторів їхня дія суттєво посилюється та передбачає досягнення ефекту (спільного результату). Цей метод є актуальним як під час дистанційного навчання, так і в очному форматі, бо дає можливість гнучко організувати робочий простір.

Соціальна інтеграція – це процес залучення дітей та людей з інвалідністю в усі сфери життєдіяльності суспільства на засадах повноправності та активної участі, сприяння якомога повнішій самореалізації.

Соціальний образ осіб з ООП (особливими освітніми потребами) – в Україні формується навколо ідей інклюзії та рівного доступу, з акцентом на їхню гідність, можливості для самореалізації та активну участь у житті суспільства, хоча часто стикається з міфами та стереотипами, вимагаючи зміни сприйняття від «проблемних» до «різномановних» членів суспільства, які потребують додаткової підтримки для розкриття свого потенціалу, а не жалю чи ізоляції.

Стигма – фізична або соціальна ознака, що девальвує соціальну ідентичність індивіда, роблячи його непридатним для широкого соціального сприйняття; це своєрідний негативний штамп, ярлик, стереотип. Проте, якщо стереотип – це стійкий, емоційно насичений образ, то стигма – очевидна соціальна ознака, риса характеру, що виражає якусь ганебну властивість індивіда, через що він виключається з числа «нормальних». Стигма – це властивість, на підставі якої конструюється негативний стереотип.

Стигматизація – упереджене ставлення до людини, пов'язане з її статусом, глобальне явище, яке зустрічається в усіх країнах світу, динамічний процес знецінення особистості, що певною мірою дискредитує людину в суспільній колективній свідомості; діє шляхом створення і відтворення соціальних структур влади, ієрархії, класовості та виключення, перетворення відмінності в нерівність. Соціальна стигматизація призводить до негативного маркування, виокремлення людини на тлі інших.

Толерантність – усвідомлення та визнання різноманітності світу, здатність людини жити без конфліктів у колективі, родині та суспільстві, а також повага до прав і свобод інших людей.

Тьютор (спостерігаю, піклуюсь) – фахівець, який допомагає здобувачам з особливими освітніми потребами адаптуватися та успішно інтегруватися в освітнє та соціальне середовище навчального закладу. У контексті інклюзивної освіти таких фахівців також називають педагогами супроводу або адапторами.

Універсальний дизайн в освіті (UDL) – стратегія, спрямована на те, щоб проєктування і компоненти будь-якого середовища, виробів, комунікації, інформаційних технологій чи послуг були однаково доступні чи зрозумілі всім та відповідали вимогам спільного користування.

Фізична реабілітація – процес відновлення фізичних функцій, включаючи силу, витривалість, координацію та рівновагу.

Цифрова інклюзивна освіта – використання цифрових інструментів для забезпечення доступу до освіти, якості викладання та навчання, а також забезпечення справедливого та підтримку підвищення освітнього середовища для всіх здобувачів освіти, незалежних від їхніх можливостей, вихідного чи соціально-економічного статусу.